

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav sociálních studií

Dopady výkonu trestu odnětí svobody na rodinu

Bakalářská práce

Autor: Tereza Šedivá

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci
v etopedických zařízeních

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Tereza Šedivá

Studium: P18P0830

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na výchovnou práci v etopedických zařízeních

Název bakalářské práce: **Dopady výkonu trestu odnětí svobody na rodinu**

Název bakalářské práce Impacts of imprisonment to the family
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce se zabývá rodinnými vztahy jedince, který je po výkonu trestu odnětí svobody. Nastiňuje možnosti udržování mezilidských vztahů, podpory a pomoci, jak ze strany rodiny, odsouzeného, tak i samotných zaměstnanců vězeňské služby. Dále jsou zde definovány základní pojmy týkající se rodiny, trestného činu či nápravy odsouzených. Empirická část se zaměřuje na situaci v nejbližším prostředí odsouzeného. Výzkum bude realizován za pomoci kvalitativní strategie a pro sběr dat budou využity rozhovory. Rozhovory probíhají s rodinnými příslušníky propuštěného vězně na svobodu, s lidmi jemu blízkými, a i se samotným bývalým vězněm. Nastiňuje dopad na mezilidské vztahy v rámci nejbližších osob v okolí odsouzeného jedince, ale také to, jak mezilidské vztahy a podpora v rodině slouží k nápravě odsouzeného a k jeho postupné resocializaci.

JÚZL, Miloslav a kol. Sociální pedagogika v penitenciární praxi. Brno: Institut mezioborových studií, 2014. 207 s. ISBN 978-80-88010-00-5.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Jiří Semrád, CSc.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce Mgr. Gabriely Caltové Hepnarové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje a literaturu.

V Hradci Králové dne 9.4.2021

.....

Tereza Šedivá

Poděkování

Tímto vřele děkuji vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Gabriely Caltové Hepnarové, Ph.D. za cenné rady, trpělivé a odborné vedení této práce.

Dále děkuji všem respondentům, kteří se účastnili výzkumného šetření.

Anotace

ŠEDIVÁ, Tereza. *Dopady výkonu trestu odnětí svobody na rodinu*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2021. 66 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá možnými dopady na rodinu jedince, který je po výkonu trestu odnětí svobody. Nastihuje možnosti udržování mezilidských vztahů, podpory a pomoci, a to jak ze strany rodiny odsouzeného, tak i samotných zaměstnanců vězeňské služby. Dále jsou zde definovány základní pojmy týkající se rodiny a výkonu trestu odnětí svobody. Nastíněny jsou zde i dopady na život partnerky a dětí odsouzeného. Empirická část se zaměřuje na situaci v nejbližším prostředí odsouzeného. Výzkum je realizován za pomoci kvalitativní strategie a pro sběr dat jsou využity rozhovory. Rozhovory probíhají s rodinnými příslušníky propuštěného vězně na svobodu, ale také i se samotným bývalým vězněm.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, rodina, dopady na rodinu, kontakt s rodinou

Annotation

ŠEDIVÁ, Tereza. *Impacts of imprisonment on the family*.

Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2021.

66 pp. Bachelor thesis.

The bachelor's thesis deals with the possible impacts on the family of an individual who is serving a prison sentence. This work outlines the possibilities of maintaining interpersonal relationships, support and assistance, both from the convict's family side and from the side of the prison staff themselves.

Furthermore, the basic concepts relating to the family and basic concepts of imprisonment are defined here. The impacts on the life of the convict's partner and children are outlined here as well. The empirical part focuses on the situation in the closest environment of the convict. The research is carried out using qualitative strategy and interviews are used for data collection. Interviews are ongoing with the family members of the released prisoner, but also with the former prisoner himself.

Keywords

serving a prison sentence, family, impacts on the family, contact with the family

Obsah

Úvod	8
1. Rodina a výchova	10
1.1. Rodina a její členění	10
1.2. Funkce rodiny	12
1.3. Výchova a negativní tendence ve výchově	15
2. Výkon trestu odnětí svobody a jeho negativní dopady	18
2.1. Výkon trestu odnětí svobody a odsouzený jedinec	19
2.2. Negativní jevy ve věznicích	22
3. Dopady výkonu trestu odnětí svobody na rodinu odsouzeného	26
3.1. Možné dopady na partnerky odsouzeného	27
3.2. Možné dopady na děti odsouzeného	29
4. Posilování vztahů vězňů s rodinou	31
4.1. Výkon trestu a kontakt rodiny s odsouzeným	32
4.2. Programy zacházení s odsouzeným	34
5. Vlastní průzkum	39
5.1. Cíl empirického šetření	39
5.2. Vědecko-výzkumný problém	39
5.3. Výzkumné otázky	40
5.4. Metoda sběru dat	40
5.5. Vzorek respondentů	41
5.6. Analýza dat	42
5.7. Shrnutí výsledků empirického šetření	54
Závěr	58

Úvod

Tato závěrečná práce se zabývá možnými dopady na rodinu, které mohou nastat v důsledku výkonu trestu jednoho z jejích členů. Téma práce bylo autorkou vybráno na základě osobní zkušenosti s touto problematikou. Dosavadní autorčin život byl prolínán tématem výkonu trestu a setkávání se s jedinci a jejich rodinami, kteří si touto zkušeností osobně prošli. Na základě těchto zkušeností se autorka rozhodla oblast výkonu trestu jednoho rodinného příslušníka hluboce prozkoumat a osvojit si tak více poznatků. Konkrétní zaměření, tedy na možné dopady na rodinu, byly autorkou vybrány právě na základě její osobní zkušenosti, kdy byla přítomna u zásadních vlivů uvěznění na rodinu a její jednotlivé členy.

Výkon trestu odnětí svobody je tvrdý zásah do doposud běžného chodu života jak odsouzeného jedince, ale také jeho rodiny. Poznamenává nejen odsouzeného, ale také jeho rodinu a okolí. V rámci rodiny dochází k narušení doposud známého rodinného soužití a naruší se tím navykly chod domácnosti. V rámci rodiny tak dochází k rapidním změnám v jejich fungování. I přes závažnost tohoto problému je autorka zaskočena nízkou mírou zpracování této problematiky v odborné literatuře. Pro tuto práci jsou stěžejními autory Loucksová (2005) a Morrisová (2005). Dále se však tématy spojenými s touto prací zabírají Černíková (2008), Motejl (2010) a Fischer (2006).

Bakalářská práce se úvodem věnuje samotné rodině a definování základních pojmů, jejím dělením a funkcemi. Také je zde zmíněn pojem výchova a možné negativní tendence, které v tomto procesu mohou vznikat. Autorka dále vymezuje výkon trestu odnětí svobody a zmiňuje možné druhy věznic, ve kterých se výkon trestu může odehrávat. V této části závěrečné práce jsou také zmíněny možné negativní jevy, které mohou na odsouzeného působit ve vězení. Pro bližší představu jsou zde pro příklad uvedeny návykové látky nebo prizonizace jedince. Zásadní část bakalářské práce tvoří kapitoly, které se věnují možným dopadům na rodinné členy v důsledku uvěznění jednoho z jejích členů. Konkrétně zde jsou zmíněny partnerky a děti odsouzeného jedince. Dopady jsou v tomto smyslu chápány jako veškeré změny v životě, a to jak po stránce rodinné, osobní či sociální. V závěrečné práci je také

zmíněno, jakým způsobem může docházet k udržování a posilování mezilidských vztahů s rodinou ze strany odsouzeného jedince. Nachází se zde veškeré komunikační možnosti, dopisy, návštěvy, telefonáty, díky kterým může jedinec zůstat v kontaktu s osobami jemu blízkými. Dále jsou zde vymezeny programy zacházení, jejich členění a případný užitek pro odsouzeného. Empirická část práce je zaměřena na zjištění možných pozitivních i negativních vlivů výkonu trestu jednoho rodinného člena na jeho rodinu. Zkoumá možné oblasti života rodiny s odsouzeným jedincem, ve kterých by se popřípadě tyto dopady mohly projevit. Dále zjišťuje individuální postoje k těmto dopadům jednotlivých rodinných členů.

Cílem empirického šetření je zjistit a popsat možné dopady na rodinu, které mohou nastat v případě, kdy jeden z rodinných členů je ve výkonu trestu odnětí svobody. Autorka si pro toto šetření záměrně zvolila respondenty z rodin, kde výkon trestu u odsouzených již proběhl a jedinec je již znovu začleněn do společnosti. Autorka tak učinila z důvodu, aby jedinci mohli popsat veškeré dopady na rodinu, popřípadě i ty, které proběhly potom s odstupem času. Tato práce je určena zásadně pracovníkům ve vězeňském resortu a sociálním pracovníkům.

1. Rodina a výchova

Člověk je od přírody společenský tvor a rodina je primární sociální skupina každého jedince. V životě každého z nás rodina a členové v ní odehrávají velmi podstatnou roli. Jedinec si osvojuje základní zvyky, návyky a dovednosti, které se přenášejí z generace na generaci. Tím dochází k zachování hodnot. Znamé slovní spojení, že „rodina je základ státu“, je více než výstižné. V rámci rodinného soužití se formulují základní morální hodnoty, a ty se následně odrážejí v celém procesu žití jedince. Tématem rodiny se po dlouhou dobu zaobírala široká škála autorů, kteří postavili pevné základní kameny pro samotnou definici rodiny a pojmy s ní spojenými.

Tato kapitola se zabývá samotnou tematikou rodiny. Zmíněny zde jsou některé definice rodiny, dělení rodiny a její funkce. Dále se zde pojednává o cíli výchovy a o problémech, které mohou při nevhodné výchově nastat.

1.1. Rodina a její členění

Teorii o rodině se zabýval v průběhu dějin velký nespočet autorů, a to i samotnou definicí pojmu rodina a pojmy s ní spojenými. Definice rodiny se dá dělit i dle vědních disciplín. Matoušek a Pazlarová definují rodinu takto: „*Rodina je instituce, kterou formuje civilizace, kultura i společnost. Tradiční slogan, že rodina je základem společnosti, má v každé společnosti jiný význam. Ve všech známých společnostech je rodina hlavním činitelem socializace čili tvorby společnosti z nedospělých jedinců. K tomu se drží další funkce*“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 11). Tyto funkce spočívají v předávání a obměně rodinných tradic, zvyklostí ve výchově či rituálů napříč rodinami a jejich příslušníky (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 38). O rodině můžeme pojednávat jako o instituci, která formuje osobnost člověka předáváním již osvědčených postojů a tradic, ale také umožňuje jedinci nalezení vlastního „já“ a formování vlastních postojů. „*Koncepce systému rodina se opírá o několik jednoduchých principů. Prvky tohoto systému nejsou lidé sami o sobě, nýbrž lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. Mluví se o síti vztahů. Rodinu nepoznáváme jen na základě znalosti jednotlivců, neboť chování každého ovlivňuje všechny ostatní*“ (Matějček, 1992, s. 34). Z této definice lze usoudit, že kladné vztahy v rámci rodinného soužití jsou pro rodinu a její členy velmi důležitým

základem. Na druhou stranu lze předpokládat, že střety v rámci mezilidských vztahů mohou mít až destruktivní dopad na celou rodinu.

Z těchto definic vyplývá, že rodina je základním a primárním kamenem budování osobnosti jedince a také společnosti. Rodina poskytuje jedinci možnost vnitřního růstu a sebepoznání, a to včetně pocitu bezpečí a jistoty.

Dělení rodiny

I přes fakt, že jsou rodina a její členové vnímáni jako celek, se dá řadit dle různých aspektů do kategorií. Při tomto dělení rodin do kategorií vycházejí autoři v odborné literatuře z různých znaků.

Jedním z možných členění rodiny je **podle velikosti**. Kraus rozděluje rodinu podle velikosti na nukleární, rozšířenou a prokreační. Nukleární rodina je taková rodina, kterou obývá muž a žena s dětmi, které jsou buď vlastní, nebo adoptované. Dále je zde zmíněn termín rozšířená rodina. Jedná se o nukleární rodinu, která má blízké citové pouto s širším rodinným kruhem, například s prarodiči, se kterými dokonce mohou obývat společnou domácnost. Rodina prokreační je poslední z dělení rodiny podle její velikosti. Jedná se o rodinu, která je zakládána samotným jedincem. (Kraus, 2014)

Rodina se také dá dělit **podle funkčnosti**. Za nejvíce vyhovující se počítá rodina funkční. Tato rodina plní veškeré své funkce, a tím pádem dochází k optimálnímu vývoji dítěte. Oproti tomu se zde vyskytuje afunkční rodina. Tato rodina není schopna plnit veškeré své funkce. Díky této skutečnosti je v této rodině vývoj dítěte zcela ohrožen. Tato skutečnost může mít fatální dopad na dítě a může vést až ke smrti dítěte. Existuje i rodina dysfunkční. Tato rodina se nachází mezi výše zmíněnými termíny. V dysfunkční rodině jsou narušeny některé prvky v plnění funkcí rodiny. Tyto narušené prvky mohou vést k ohrožení vývoje dítěte. (Kraus, 2014)

Rozsypalová také uvádí rodinu problémovou. Jedná se o rodinu, ve které jsou přítomny jisté aspekty, které dočasně narušují mezilidské vztahy. Rodina se potýká s jistými problémy, které je však často schopna překonat sama, nebo s lehkou sociální

pomocí. Často se jedná o tíživé ekonomické situace, nemoc matky, nebo se může jednat o situaci, která vznikla zánikem manželství v rodině. (Rozsypalová, 2003)

Dalším způsobem, jak dělit rodinu, je **podle členů**. Rodina, která je složená z obou rodičů a jejich dětí, se nazývá rodinou úplnou. V rodině neúplné je přítomna absence jednoho z rodičů. Poslední možností členění je rodina doplněná. Ta vzniká v momentě, kdy je přítomen jeden vlastní a jeden nevlastní rodič. (Střelec a spol., 1992)

Jak bylo avizováno výše, rodina, kde jsou přítomni oba z rodičů a je doplněna potomky, se nazývá rodinou úplnou. V důsledku trestu odnětí svobody jednoho z rodičů se rodina dočasně stává rodinou neúplnou. Funkce rodiny v tento moment poskytuje pouze jeden z přítomných rodičů a musí takto dítěti zajistit přirozený a bezpečný vývoj. V situaci, kdy jeden z partnerů nastoupí do výkonu trestu odnětí svobody, se druhý z partnerů může dostat do stresově náročné životní situace. V tento moment se druhý partner, který zůstává na svobodě, může potýkat s problémy v plnění výchovných funkcí rodiny. Rodič nemusí být schopen jednotlivé funkce rodiny plnit sám, a v tento moment může docházet k narušení přirozeného vývoji dítěte.

1.2. Funkce rodiny

Ať se jedná o rodinu úplnou či neúplnou, nukleární či rozšířenou, měla by vždy splňovat základní funkce rodiny. Kraus (2014) ve své publikaci zmiňuje funkci biologicky-reprodukční, funkci sociálně-ekonomickou, ochranou, socializačně-výchovnou, rekreační a funkci emocionální.

Hlavním principem **biologicky-reprodukční funkce** je plození dětí a péče o ně. Tato funkce je důležitá jak pro jedince, tak pro společnost chod státu a jeho stabilitu. (Kraus, 2014) V situaci, kdy se jeden z partnerů nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, se dočasně stává pro rodinu omezená funkce reprodukční, vzhledem k omezení kontaktu mezi partnery. K naplnění této funkce může výjimečně dojít v momentě, kdy je odsouzenému a osobě jemu blízké povolena vězeňská návštěva bez zrakového a sluchového kontroly.

Funkci **sociálně-ekonomickou** lze vnímat ve dvou rovinách. V první je tato funkce nezbytná pro společnost a stát. Rodina a její domácnost je výrazným

spotřebitelem v ekonomické oblasti. Také se podílí na tvorbě ekonomiky ve státě, například v momentě, kdy má rodina svůj podnik. Druhý pohled na tuto funkci je zaměřen na ekonomickou funkci uvnitř dané rodiny, a to konkrétně na skutečnost, jak je rodina schopna zajistit a realizovat potřeby svých jednotlivých členů v rámci sociálního a ekonomického hlediska. (Procházka, 2012) K narušení sociálně-ekonomické funkce v případě, kdy se jeden z partnerů nachází ve vězení, může docházet z příčiny ztráty jednoho platového příjmu. Rodina ztrácí část finančního příjmu a v rodině zůstává pouze jeden živitel. Kromě dosud stálých finančních výdajů rodiny zde mohou vznikat nové peněžní výdaje. Rodina může finančně podporovat odsouzeného člena rodiny ve výkonu trestu. Mohou mu do věznice zasílat finanční obnosy či balíčky. Také dojíždění na vězeňské návštěvy za odsouzeným mohou být pro rodinu finančně nákladné. Velkou část finančního zabezpečení rodiny může také stát peněžní ohodnocení advokát odsouzeného. Tyto situace mohou vést k rodinným ekonomickým problémům a zadlužení rodiny.

Hlavní podstatou **funkce ochranné** (zaopatřovací, pečovatelské) je zabezpečení základních potřeb pro všechny členy rodiny. Jedná se především o potřeby biologické, hygienické a zdravotní. (Kraus, 2014) Tato funkce může být narušena právě v důsledku narušení funkce sociálně – ekonomické. Rodina se díky nízkým financím může potýkat s problémem zajištění potravy, placení účtů, nájmu nebo lékařské péče.

Díky této **funkci socializačně-výchovné** si děti osvojují základní postoje a návyky. Dítě je také připravováno na vstup do samostatného života. (Kraus, 2014) K největšímu narušení této funkce může dojít v momentě, kdy se v důsledku uvěznění jednoho z rodinných členů rodina ztotožní s kriminálním chováním. Nejvíce ohroženou skupinou jsou v tomto případě děti, které mají ve výkonu trestu jednoho z rodičů. V případě uvěznění jednoho z rodičů je omezena možnost výchovného působení na dítě právě ze strany tohoto rodiče. Rodič na dítě nemůže výchovně působit v takových intervalech, jako kdyby byl v rodině přítomen. Výchova je omezena pouze na psanou formu pomocí dopisů, nebo může probíhat v průběhu návštěv.

Do **funkce rekreační** je zapojeno více rodinných členů ve stejném čase. Rodina tráví pohromadě svůj volný čas a věnují se volnočasovým aktivitám. Tato funkce přispívá ke správnému fungování rodiny a ke zpevnění mezilidských vztahů.

(Hurníková, 2011) Když se jeden z rodinných členů nachází ve výkonu testu odnětí svobody, pro ostatní členy rodiny má funkce rekreační velice podstatnou roli. Tato funkce může působit v podobě stmelovacího aspektu a udržování kladných mezilidských vztahů v rámci rodinných příslušníků. Pro rodinné příslušníky je zcela nepochybně důležité trávit pospolu volný čas. Tento čas mohou rodinní příslušníci trávit také tím, že navštíví rodinného člena, který se nachází ve vězení. Tyto návštěvy probíhají často o víkendu, a to právě z důvodu, aby odsouzeného mohly osoby blízké navštívit a společně tak strávit příjemný čas. Avšak k narušení této funkce může dojít v důsledku nedostatečných rodinných financí, například v případě, že je matka samoživitelka, která zůstala s potomky sama a její partner se nachází ve vězení. Tato matka nemusí mít dostatek financí na uskutečňování volnočasových aktivit se svými dětmi.

Funkce emocionální je považována za jednu z nejdůležitějších. Vítková (2003) zahrnuje do této funkce dostatečné prohlubování a upevňování potřeb jedince po emoční stránce. Jedná se zejména o pocity lásky, bezpečí, sebeúcty, ochrany, jistoty a sounáležitosti se skupinou. Nástup do výkonu trestu odnětí svobody jednoho z rodinných členů se zcela nepochybně odrazí funkci emocionální dané rodiny. V negativním případě dojde k trvalému narušení mezilidských vztahů mezi odsouzeným a jeho rodinou, ale také mezi rodinnými příslušníky navzájem. Mezi odsouzeným a jeho rodinu může dojít k odcizení a jejich vztahy se mohou narušit, dokonce může dojít až k úplnému zpretrhání vztahů. Mezilidské vztahy se také mohou narušit mezi nukleární rodinou odsouzeného a rodinou rozšířenou, kdy například část rozšířené rodiny se může začít distancovat od rodiny odsouzeného kvůli přítomnosti kriminálního chování. V opačném případě může dojít k emocionálnímu stmelení rodiny. V momentě, kdy se situace, jakou je uvěznění jednoho člena rodiny, dotkne všech rodinných příslušníků, může dojít k většímu upevňování vztahových pout, k předávání pocitu lásky a podpory. Autorka se však obává, že tato varianta není příliš častá.

Všechny tyto funkce přispívají k optimálnímu rozvoji dítěte po všech stránkách. Každý autor může udávat jiné funkce. Ty se ale od sebe svou podstatou příliš neliší. Hlavní myšlenka zůstává vždy stejná. Lze ji vyjádřit následovně: „*Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které rodina plní jednak vůči sobě samé, jednak vůči společnosti.*“ (Střelec a spol., 1992, s. 74.)

Uvznění jednoho rodinného příslušníka je zcela nepochybně situace, která se dotýká celé rodiny. Dá se konstatovat, že rodina odsouzeného strádá. V nejideálnějším případě rodina postrádá pouze přítomnost uvzněného. Toto je však velice nepravděpodobná situace. Výkon trestu jednoho rodinného člena se postupně začne odrážet na všech funkcích rodiny a její členové začnou pomalu strádat po všech stránkách. Autorka vnímá největší riziko v narušení funkce emocionální a funkce sociálně-ekonomické.

Finance jsou zcela nepochybně důležité pro chod rodinného života. Díky financím je možné poskytnout rodině jisté zázemí a samozřejmě rodinu zabezpečit. V momentě, kdy například otec nastoupí do výkonu trestu, se matka stává samoživitelkou. Finanční příjem rodiny se touto situací sníží. Rodina nyní musí disponovat s menším finančním obnosem, a od toho se odvíjí například rekreační funkce rodiny, kdy rodina nemá finance třeba na výlety. I samotný průběh výkonu trestu může být pro rodinu velice finančně náročný. Ekonomická situace rodiny může být jeden z aspektů, které také mohou ovlivnit emocionální stránku rodiny.

Mezilidské vztahy a emoce jsou citlivá a křehká záležitost. Proto, když se jeden člen rodiny dostane do vězení, může dojít k narušení emocionální funkce rodiny. Zcela nepochybně je to pro celou rodinu značná změna v doposud jí známém soužití. Jednotliví členové rodiny mohou začít strádat jistý pocit bezpečí a zázemí. Při narušení emocionální funkce autorka práce vnímá jako nejvíce ovlivnitelné subjekty děti. Děti potřebují v průběhu jejich rozvoje právě pocit lásky a bezpečného zázemí. Výkon trestu může právě tuto potřebu narušit a může být vnímán jako nežádoucí vliv na výchovu dítěte.

1.3. Výchova a negativní tendence ve výchově

Když se řekne pojem „výchova“, každému jedinci se zákonitě vybaví jiné souvislosti. Každý může tento pojem vnímat odlišně. Jedinec si tento pojem může vybavit pod vzpomínkami na své dětství a na výchovu směřovanou na svou osobu. Jiný člověk si zase může představit způsob, jak výchovně působí na svého potomka nebo na své okolí.

Dle Pávkové je pojem výchova nejčastěji chápán následovně: „*Nejčastěji je chápán jako záměrné, cílevědomé, dlouhodobé působení vychovávajícího na vychovávaného v pozitivním smyslu.*“ (Pávková, 2003, s. 10)

Zapletal (2003) zmiňuje, že výchova je společenským procesem, a to vzhledem ke skutečnosti, že podmínky výchovy jsou povahy biologické, psychologické a sociální. V širším pojetí chápe výchovu jako přípravu na život a cestu k vyšším stupňům kultury. Pařízek (1996) je podobného názoru. Tvrdí, že výchova ve všech svých podobách má společný rys, a to ten, že kultivuje vztah člověka ke světu.

Proces výchovy probíhá jak v rámci rodiny, tak i v rámci veřejnosti například ve škole. V případě, že v rámci těchto dvou složek dojde ke střetu ve výchovném procesu, může docházet k újmě u dítěte (viz níže). V rámci každého procesu je podstatné určit si jasný cíl. Ani v procesu výchovy tomu není jinak. Čábalová definuje pojem cíl výchovy následovně: „*Cíle výchovy vyjadřují objevené a vědomě zvolené pedagogické možnosti a určují to, čeho má výchova dosáhnout.*“ (Čábalová, 2011, s. 46). Formování výchovného cíle je dlouhodobý proces a může se v průběhu měnit. Proto je důležité sledovat veškeré faktory, které výchovu ovlivňují. Zvolení výchovného cíle ovlivňuje obsah, formy, prostředky a metody výchovy. (Kantorová, 2008).

Cíle výchovy se promítají ve složkách výchovy. Jsou to tedy ty složky osobnosti, které jsou výchovou rozvíjeny. Kolář (2009) udává následující složky výchovy: rozumová výchova, pracovní výchova, mravní výchova, estetická výchova, tělesná výchova a výchova politická.

Rozumová výchova souvisí s procesem získávání vědomostí a dovedností. Dále je zde pracovní výchova, která rozvíjí určitou dovednost, ale také učí kladnému vztahu k práci a celkovému ucelení dovedností a návyků s ní spojenými. Mravní výchova je pak zaměřena na formování a utváření morálky dítěte. Jedná se o jednu z nejtěžších složek výchovy. Dále se proces, ve kterém se jedná o formování fantazie, vnímání a citového vnímání krásy, nazývá estetická výchova: Tělesná výchova je složka výchovy a zaměřuje se na formování kladného vztahu k pohybovým dovednostem a návykům. Jako poslední je zde uvedena politická výchova. Ta rozšiřuje u jedince

povědomí o společnosti, mezilidských vztahů a politickém dění ve státě. (Kolář, Vališová, 2009)

Výchovu v rodině může ovlivnit celá řada aspektů. Může se jednat o aspekty ze strany rodičů a ostatních rodinných příslušníků, jako je například dosažené vzdělání, mezilidské vztahy či sociální postavení rodičů. Také to ale mohou být aspekty ze strany samotného dítěte, jako třeba jeho zdravotní stav nebo vztahy se sourozenci.

Negativní tendence ve výchově

V průběhu let a napříč generacemi nastávaly jisté změny v pohledu na chod státu, a i na rodinu samotnou. Za hodnoty, které se dnešní generace považuje za samozřejmost, musela dřívější generace tvrdě bojovat. Sama demokracie a možnost se svobodně rozhodovat nebyla vždy samozřejmostí. Tento historický průlom otevřel zcela nové dveře do života dnešní generace. Neomezené možnosti v oblasti studia, podnikání, cestování či svobody projevu – to vše je v této době chápáno za samozřejmost.

Všechny tyto možnosti přinášejí do přítomnosti i určité negativní jevy. Při vzrůstu pracovních míst a více možností zájmových a volnočasových aktivit klesá počet rodin založených v mladém věku a dochází ke snížení porodnosti. Vlastní rodinný život si jedinci zakládají až v pozdějším věku a uchylují se spíše k variantě rodiny s jedním potomkem. Vztahy jsou spíše nestálé, a novodobým fenoménem je také nemanželské soužití partnerů. Tím dochází k nárůstu počtů mimomanželských porodů. Celkově se také zvýšila procenta rozvodovosti, a tím došlo ke zvýšení počtu neúplných rodin. (Francois de Singly, 1999)

I přes skutečnost, že se jedná o datově starší publikaci, se dá považovat za velice nadčasovou. Ve věcech zmíněných výše lze naleznout dosti velkou podobnost se současnou dobovou situací vývoje současných rodin. Tato moderní a elektronická doba přináší rodičům velké přínosy do výchovy. Spousta věcí je usnadněna a vše je na dosah. Co se dá však počítat za ideální a správnou výchovu? Při nesprávné výchově si dítě může nést následky po celý život. Dle Malacha (2007) můžeme hovořit o následujících negativních tendencích ve výchově. Při **nadměrné výchovné stimulaci dítěte ze strany rodičů** jsou na dítě kladeny příliš vysoké nároky a očekávání. U dítěte dochází

k pocitu strachu a ke sníženému sebevědomí. K **nedostatečné výchovné stimulaci dítěte ze strany rodičů** dochází ve chvíli, když rodiče neplní svou funkci a vztah k dítěti se projevuje lhostejností. Dítě není naplněno po citové stránce a po sociální stránce strádá. **Vadná stimulace** znamená, že působení na dítě se vyskytuje ve dvou rovinách: buď je výchova příliš tvrdá a přísná, nebo naopak protekční. To může mít dopad v podobě uzavřenosti ze strany dítěte nebo agresivity. K **nejednotnosti rodičovského působení** dochází, když jsou na dítě kladeny odlišné požadavky ze strany obou rodičů a široké rodiny. **Nesoulad rodinné a veřejné výchovy** neboli „skleníková výchova“ nastává, když jsou na dítě kladeny odlišné požadavky ze strany rodiny, společnosti a školy. **Výchovná jednotvárnost** značí soubor výchovných metod, které nejsou dostačující a jsou jednotvárné. U dítěte může vést k nezájmu až k odcizení. Jako poslední je uvedeno **násilí na dětech**. To souvisí s tělesnými a psychickými tresty.

Všechny tyto rizikové tendence ve výchově mohou vést k negativnímu vlivu na dítě a jeho přirozený vývoj. Samozřejmě zde figurují i jiné aspekty. Autorka se domnívá, že právě odsouzení jednoho z rodičů narušuje výchovné působení na dítě ze strany rodičů. Výchovné působení odsouzeného jedince se stává značně omezeno. Díky omezenému kontaktu v důsledku výkonu trestu může mezi rodiči dojít k nejednotnosti jejich působení na dítě. Také v této situaci může nastat nárůst kladení požadavků na dítě. Také může nastat pokles ve výchovném působení, například z důvodu časového a psychického vytížení rodiče, který je na svobodě. Výkon trestu odnětí svobody se tedy zajisté může projevit ve výchovném působení na dítě.

2. Výkon trestu odnětí svobody a jeho negativní dopady

„Uvěznění člověka (ať vzetí do vazby nebo nástup do výkonu trestu odnětí svobody) je nutné chápat nejen v souvislosti trestního řízení a vymezení pojmu trest ať z hlediska právního, pedagogického či psychologického, ale především z hlediska dopadů na psychiku člověka a jeho život v nejšířších souvislostech.“ (Sochůrek, 2007, 21 str.)

Ke dni 8. 3. 2021 bylo v Českém vězeňském systému 19 221 odsouzených jedinců. Do tohoto počtu jsou započítány osoby bez rozdílu pohlaví, národnosti či typu věznice (Vězeňská služba ČR, 2021). Tento počet odsouzených se nedá vnímat jako nízký. Čím

dál tím více osob se setkává s vězeňským prostředím, a to buďto přímo z pozice odsouzeného či osobám jim blízkým. Skoro každý odsouzený do výkonu trestu odnětí svobody opouští určité osoby jemu blízké, své partnery, děti či rodiče. Tato životní změna se zcela nepochybně dotkne celé rodiny odsouzeného. Bohužel počty rodiny či partnerů, které mají osobu blízkou ve výkonu trestu odnětí svobody, nejsou známy.

2.1. Výkon trestu odnětí svobody a odsouzený jedinec

Proces výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) zpravuje zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., řád výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený je do VTOS přijat až po pravomocném rozhodnutí soudu. (Černíková a kol., 2008) VTOS probíhá v prostředí věznic a v odděleních tomu určených, konkrétně ve vazebních věznicích.

V České republice jsou přítomny od října 2017 dva typy věznic. Jedná se o věznice s ostrahou a o věznice se zvýšenou ostrahou. Věznice s ostrahou se dále člení podle stupně zabezpečení. Jedná se o oddělení s nízkým, středním a vysokým stupněm zabezpečení. (Vězeňská služba České republiky) Do jednotlivých oddělení jsou jedinci řazeni podle vnějších a vnitřních rizik. Mezi vnější rizika se počítá míra skutečnosti, tedy jak moc je jedinec nebezpečný pro společnost v ohledu na jeho trestnou činnost, za kterou mu byl udělen patřičný trest vynesený soudem. Vnitřní rizika jsou chápána jako míra ohrožení odsouzeného v průběhu jeho VTOS. V této sféře se bere ohled na individualitu odsouzeného. Zohledněna je zde povaha trestné činnosti jedince, hrozba možného útěku z věznice či předchozí průběh VTOS. (Zákon č. 169/1999, § 12a, online)

Věznice je pro odsouzeného vybírána podle nabízených specializovaných programů, které budou jedinci nejlépe vyhovovat. Dále se také přihlíží na vzdálenost věznice od místa bydliště odsouzeného. Tato skutečnost často usnadňuje rodinným příslušníkům možnost návštěv odsouzeného a udržování dobrých mezilidských vztahů. (Černíková, 2008)

Po příjezdu do věznice je odsouzený přijímán na nástupním oddělení. Zde dojde s odsouzeným k vypracování komplexní zprávy. Tato zpráva obsahuje informace týkající se jedincova chování a jeho hodnocení, výsledky psychologického vyšetření, je

zde zdokumentován kriminální vývoj jedince a možná jedincova recidiva, ale také jedincova sociální odpovědnost a možné předpoklady výchovného působení na jedince. Na základě komplexní zprávy je nabídnut odsouzenému odpovídající program zacházení, viz níže. (Černíková, 2008) „Zacházení s odsouzeným v ČR je prováděno v souladu s Listinou základních práv a svobod i doporučeními Rady Evropy v oblastech zacházení s vězněnými osobami a dodržování lidských práv.“ (Sochůrek, 2007, str. 37) S odsouzeným musí být zacházeno tak, aby bylo zachováno jeho zdraví a došlo k rozvoji takových dovedností a postojů, které odsouzenému umožní návrat společnosti v rámci souladu se zákonem. (Zákon č. 169/1999, § 2, online)

Práva a povinnosti odsouzeného

V průběhu VTOS má odsouzený ze zákona svá práva, ale také musí dodržovat jistá pravidla věznice. K podněcování dodržování daných pravidel slouží systém odměn a trestů vůči odsouzenému. Černíková (2008) uvádí následující práva odsouzeného.

Vězeň má právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče. Toto právo zajišťuje dostatečný fyzický a duševní rozvoj odsouzeného v rámci společenských podmínek. Odsouzený má právo na pravidelnou a dostatečnou dobu spánku, úklid a osobní hygienu. Dále má odsouzený právo na pravidelné stravování třikrát denně a na poskytnutí zdravotnické služby. Jedinec má právo na dostatečné osobní volno a vycházku o délce jedné hodiny.

Vězeň má právo na udržování nebo případné rozšiřování sociálních vztahů. Následná práva odsouzeného jsou často limitována průběhem jedincova VTOS. Tato práva odsouzeného může částečně ovlivnit chování odsouzeného a dodržování pevně stanovených povinností ve vězeňském systému. Odsouzený má právo na nákup věci osobní potřeby a potravin, přijímání návštěv blízkých osob a případný průběh návštěvy mimo věznici. Dále má právo na přijímání balíčků, korespondence a příjem peněz. Tyto peníze jsou zasílány na osobní účet odsouzeného, který je však veden samotnou věznicí. Odsouzený má právo na uspokojování kulturních potřeb. Je mu umožněno využívat vězeňskou knihovnu či na vlastní náklady odebírat denní tisk, knihy či časopisy. Právo má také na využití speciální služby odborníků a duchovní službu. K uspokojování těchto pravomocí odsouzeného napomáhá sociální pracovník, psycholog, psychiatr, právník a speciální pedagog. V odůvodněných případech má odsouzený také možnost

využít práva na telefonát s osobou blízkou. Celkově má odsouzený jedinec právo na ochranu svých práv.

Odsouzený má ve věznici nejen svá práva, ale také povinnosti, které musí být dodržovány. Zákon č. 169/1999 § 28 se věnuje povinnostem odsouzeného v průběhu výkonu trestu a vymezuje je následovně (viz níže).

Odsouzený je povinen plnit příkazy a pokyny Vězeňské služby. Jedinci jsou povinni dodržovat zásady slušného chování a dodržovat vnitřní řád věznice. Odsouzený nesmí poškozovat cizí majetek a také musí uhradit škody, které sám způsobil. Dále je povinen konat svou pracovní povinnost a úkoly vyplývající z programu zacházení.

Jedinec se musí podrobit lékařské a osobní prohlídce v zájmu zajišťování vnitřního pořádku ve věznici, například podrobení se prohlídce ke zjištění užití návykových látek. Dále musí uhradit náklady na zdravotní péči, kterou již neuhradí zdravotní pojišťovna, a je povinen si hradit zdravotní pojištění v momentě, když nepracuje. Jedinec je povinen dodržovat osobní hygienu, rovněž musí v době určené pro spánek dodržovat noční klid.

Odsouzený jedinec nesmí navazovat styky s osobami, které jsou v rozporu s tímto zákonem. Dále nesmí vyrábět, přechovávat či kontumovat jakékoliv psychotropní látky. Věnovat hazardním hrát, přechovávat či vyrábět nedovolené předměty či aplikovat sebepoškození – to všechno jsou činnosti, které odsouzený také v průběhu VTOS nesmí vykonávat. Ve věznicích je také zákaz tetování se mezi vězni. (Zákon č. 169/1999, § 28, online)

Jedinec ve výkonu trestu je povinen dodržovat jistá pravidla dané věznice. Ovšem odsouzený má také svá práva, která musí být dodržována ze strany věznice. Jak již bylo zmíněno, vzájemné fungování těchto dvou složek funguje na principu odměn a trestů. V momentě, kdy odsouzený nedodržuje vnitřní řád věznice a své povinnosti, jsou mu po určitou dobu odeprána některá jeho práva, například snížení kapesného či zákaz přijímání balíčků. V opačném případě, kdy se odsouzený chová vzorně a snaží se pracovat na své nápravě, se dostaví odměna ve formě rozšíření osobního volna nebo prodloužení doba konání návštěvy. Tento systém motivuje odsouzeného ke kladnému chování v průběhu VTOS. V ideálním případě si odsouzený jedinec uvědomí, že když se chová řádně, dostaví se odměna, a že v opačném případě, kdy dojde k porušení pevně

stanovených pravidel, se dostaví trest. Dle autorčina názoru je to tak, že pokud si jedinec osvojí tento systém principu odměn a trestů, může mu to pomoci k příkladnějšímu chování v pozdějším životě na svobodě. Tato skutečnost se může projevit například v momentě, kdy je jedinec po VTOS a začne žít život bez kriminálního chování. Za příkladné chování na svobodě a za řádné docházení do zaměstnání se dostaví odměna v podobě pravidelné finanční výplaty.

Cílem VTOS je ochrana společnosti před pachateli trestných činů, ale také práce s odsouzeným. Účelem je zabránit pachateli trestné činnosti v páchání dalších trestných činů. Tento proces má ale také za účel působit na odsouzeného tak, aby u něj byly sníženy sklony k recidivitě. Cílem je, aby odsouzený byl po propuštění z VTOS schopen vést spořádaný a soběstačný život v souladu se zákonem a společností. Celý trest musí být v souladu s respektem vůči důstojnosti odsouzeného, avšak nesmí být v rozporu s ochranou společnosti. (Zákon č. 169/1999, § 1, online)

2.2. Negativní jevy ve věznicích

Nástup do VTOS je zcela nepochybně veliká změna v životě odsouzeného, ale také osob jemu blízkých. Odsouzený vystupuje z doposud jeho známému prostředí a vstupuje do prostředí zcela nového. Odsouzený opouští osoby jemu blízké a musí si zvykat na zcela nový životní režim. Díky těmto změnám může u jedince dojít k nežádoucímu chování. To pak může vést v budoucnu ke komplikovanějšímu návratu do běžného, společensky přijatelného života. Pobyt ve vězení je pro každého odsouzeného zajisté velice stresující a je zde pravděpodobnost, že se u něj projeví jakýkoliv z negativních jevů VTOS. Níže je uveden malý zlomek z možných negativních jevů, které mohou odsouzeného potkat.

PRIZONIZACE

Prizonizace jedince je chápána jako adaptace odsouzeného na žití ve vězení. Odsouzený se začne ztotožňovat se životem za zdmi věznic a tento fakt značně stěžuje pozdější začlenění zpět do společnosti. (Sochůrek, 2007)

Pojem prizonizace se dá dělit na dvě složky, a to na institucionalizaci a ideologizaci. V průběhu institucionalizace se jedinec plně adaptuje na přísný, organizovaný styl života ve vězení. Odsouzený jedinec ztrácí svou samostatnost a vlastní iniciativu. Dochází ke změně potřeb, postojů a chování. U tohoto jedince dochází postupem času k zániku vlastní osobnosti a jedinec ztrácí schopnost návratu do společnosti. Na druhou stranu v procesu ideologizace jedinec přijímá pravidla a normy vězeňského prostředí. Jedinec se ztotožňuje s normami a pravidly vězeňské subkultury. Nejčastějším projevem ideologizace u odsouzeného je přejetí vězeňského argotu. Ideologizace je z etopedického pohledu riziková vzhledem ke skutečnosti, že jedinec začíná ospravedlňovat své kriminální chování či jeho příčiny hledají v celé společnosti. (Fischer 2007)

Prizonizace celkově ztěžuje pozdější proces začlenění zpět do společnosti. Z tohoto důvodu jsou věznice vybaveny odbornými pracovníky, kteří s odsouzeným pracují v průběhu jeho VTOS a snaží se tomuto nežádoucímu jevu vyvarovat.

NÁVYKOVÉ LÁTKY

Byť se to zdá díky přísnému bezpečnostnímu systému skoro až nemožné, návykové látky pronikají také za zdi věznic.

Návykové látky představují pro vězeňský systém obrovské narušení a riziko. Návykové látky mohou narušit chod věznice po bezpečnostní stránce. Chování vězňů po požití drog může být nepředvídatelné a může vést k agresivnímu chování. Bezpečnost věznice je narušena snahami blízkých osob propašovat drogy do věznice v průběhu vězeňských návštěv. Drogy ve věznicích jsou také často spojovány s korupcí vězeňské služby a ostatními zaměstnanci věznice. Tyto skutečnosti často vedou k pochybnostem ohledně zaměstnanců ve vězeňském systému. Užívání drog také může docházet k šíření nemocí jako žloutenka či HIV a dochází k celkové devastaci zdraví uživatele. Toto jsou zdravotnická hlediska spojená s užíváním návykových látek ve věznicích. Penologická rizika můžeme chápat jako narušování kázně a pořádku ve věznici. Uživatelé drog mívají velice často negativní vliv na ostatní spoluvězně. Díky návykovým látkám dochází u odsouzeného vznik reintegračního rizika, což značí zvýšenou pravděpodobnost recidivy trestného chování. Za další rizika můžeme považovat rizika pedagogická či psychologická. (Sochůrek, 2007)

Odsouzení nejčastěji užívají návykové látky ve věznicích z důvodu, že byli závislí již před nástupem do VTOS. Odsouzení také začnou užívat drogy v důsledku nátlaku ostatních být jako jeho spoluvězni. Dalším z důsledků může být deprimující prostředí věznice, reakce na izolaci či stereotypní život ve věznici. Odsouzení se také pomocí drog mohou snažit zbavovat pocitu nudy, úzkostí a strachu. Odsouzený často pod vlivem návykových látek uniká od reality a svých problémů. (Sochůrek, 2007)

Český vězeňský systém se snaží zabránit průniku návykových látek za zdi věznic. Odsouzení, kteří však užívání návykových látek vyžadují, se snaží ze všech sil najít si k těmto látkám cestu. Věříme tomu, že se zaměstnanci vězeňského systému snaží z plných sil tyto rizikové faktory z věznic odstranit. Dle autorčina názoru by zabránění průniku návykových látek za zdi věznice mohla eliminovat také situace s pandemií covid-19. V době pandemie došlo k zamezení kontaktních návštěv odsouzených jedinců s osobami jim blízkých. Dle našeho názoru právě toto byla jedna z hlavních cest drog za zdi věznice.

AGRESIVNÍ JEDNÁNÍ

Agresivní odsouzení jsou nejčastěji jedinci, kteří trpí agresivními sklony, jsou neshášenliví a trpí poruchami osobnosti. Také se u jedinců může objevovat útok ve formě takzvané instrumentální agrese. K té může docházet jako důsledek psychického stavu u jinak klidného vězně, nebo za účelem útěku z věznice. (Sochůrek, 2007)

Hála ve své publikaci uvádí, že agresivní jednání ze strany odsouzeného se může projevat následujícím chováním.

Jedním z agresivních jednání, které se může ve věznicích projevit, se dá považovat to, když agresor zaútočí na jinou osobu, kterou považuje za příčinu svého hněvu. Tato situace se vyskytuje navzájem mezi odsouzenými, ale také vzniká ze strany odsouzeného vůči dozorcům.

Dalším projevem agresivního chování u odsouzeného je následovné: jedinec nezaútočí na osobu, která ho přivedla ke zlosti, nýbrž si svou agresi vybije na jiné osobě, například na spoluvězni po návratu do cely.

Agresor si svůj hněv vůči jiné osobě či osobám vybíjí na jiných, materiálních předmětech. Často v této situaci dochází k poničení vězeňského majetku.

Poslední z možností agresivního jednání je jednání zprostředkované. Agresor si vůči své oběti dokáže zprostředkovat jistý druh „pomsty“. Velice často se jedná o nejrůznější pomluvy, klíčky, nástrahy či léčky. Agresor tímto chování může docílit až přesunutí druhé osoby do jiné části věznice nebo do jiné cely. (Hála 2006)

Ve věznicích může docházet ke všem formám agrese. Agrese a šikana probíhá mezi samotnými vězni, vůči dozorcům, ale také vůči vlastní osobě. Jedinci, kteří mají sklony k agresivnímu chování, si tímto aktem zmírňují své vlastní prožívání VTOS. Pobyt ve vězení velice působí na psychický stav odsouzených a může působit velice stereotypně. Odsouzený se cítí uvězněn mezi stěnami, a zajisté také na něj působí ztráta soukromí a soužití s velkým množstvím ostatních vězňů.

Ve vězeňském prostředí se vyskytuje mnohem větší množství negativních jevů, než je uvedeno výše. U odsouzených může dojít ideologizaci vězeňského prostředí. U jiných odsouzených se naopak mohou začít vyskytovat sklony k sebepoškozování, což může vést až k sebevraždě. Jistý druh sebepoškozování, který se také často objevuje ve vězeňském prostředí, jsou hladovky, které probíhají spíše na protestní bázi. V tomto prostředí může mezi vězni docházet k náhradnímu sexuálnímu uspokojování, některé věznice se dokonce musely vypořádávat s vězeňskými vzpourami. Negativních jevů, které mohou ve VTOS vznikat, je nesporně obrovské množství. Z tohoto důvodu je podstatné, aby vězeňští pracovníci byli s odsouzenými v nepřetržitém kontaktu a aby s nimi řádně pracovali. Aby nedocházelo u vězňů k rizikovému chování, je důležité, aby měli zajištěni pevně stanovený řád a aby docházelo k jejich neustálému osobnímu rozvoji. Tento bod napomáhá vězeňským pracovníkům zajistit vězeňský program zacházení.

Odsouzený jedinec je v prostředí věznice vystaven mnoha možným rizikovým jevům. Jedinec je součástí vězeňského systému, který se určitým způsobem projevuje, a to právě i rizikovým chováním. Odsouzený čelí chování, které doposud nemusel zažít v běžném životě. Autorka se domnívá, že pokud u odsouzeného dojde jistým způsobem k projevu rizikového chování v prostorách věznice, vzniká zde vysoká míra pravděpodobnosti, že to ovlivní i jeho budoucí žití v běžných podmínkách. Může zde

dojít k tvrdému střetu mezi životem v prostorách věznice a návratem k rodině. Může se to stát například v momentě, kdy se odsouzený setkal ve vězení s přítomností návykových látek a sám se na nich stal závislý, nebo v případě, kdy u jedince došlo k prizonizaci. V závislosti na tyto rizikové jevy se u jedince mění i jeho vnímání k rodině a blízkým osobám. Odsouzený se hůře adaptuje zpět na chod rodinného života a stěžuje mu to proces socializace.

3. Dopady výkonu trestu odnětí svobody na rodinu odsouzeného

Dá se bezpochyby říct, že VTOS je náročná situace a životní změna to nejen pro odsouzeného, ale i pro jeho rodinu a okolí. V případě, že do VTOS nastupuje muž, který před VTOS založil rodinu, se dá tedy očekávat, že jeho odchod poznamená celý chod této rodiny. Jedinec nastupuje do VTOS a dočasně je částečně omezeno jeho působení v pozici partnera nebo otce. Opouští svou partnerku, své děti, své blízké, přátele, ale také například i své rodiče. Tato situace může být náročná v mnoha svých aspektech. Na druhou stranu tato jedinečná situace může mít i pozitivní dopady, a to například v podobě stmelení mezilidských vztahů. V tomto případě může dojít k upevnění poměrů mezi rodinnými příslušníky, ale také i s okolím rodiny. Jedinci si mohou více vážit a střežit čas, který tráví pohromadě. Mohou si více vážit osobního kontaktu a nebrat ho jako pouhou samozřejmost. Jedinci si mohou více vážit pout, která mají mezi sebou, a která dříve mohli považovat za pouhou samozřejmost.

Možné dopady na partnerku, jejíž partner se nachází ve VTOS, a se kterým obývala společnou domácnost, mohou mít vliv na její sociální fungování a celkovou životní situaci.

Sociální fungování je interakce, která probíhá ve vzájemném působení mezi prostředím a jedincem. Prostředí má na jedince jisté požadavky, a to například v podobě definuje sociální role či formuluje očekávání a jedinec na tyto požadavky reaguje. Obvykle vztah mezi těmito dvěma aspekty je vyrovnaný, avšak může dojít i k nerovnováze, a to v momentě, kdy lidé nezvládají přijímat požadavky prostředí. Avšak i jedinci mají požadavky na prostředí. Pokud dojde ke vzájemné harmonii mezi

jedincem a prostředím a jejich vzájemném očekávání, jejich vzájemné soužití bude bezproblémové. (Navrátil, 2003) Pro partnerku odsouzeného je těžké sociálně fungovat a může ztrácet schopnost plnohodnotně vykonávat některé sociální role, které od ní společnost vyžaduje. Může se tedy dostat do životní situace, která pro ni nemusí být příjemná.

Vyskytuje se několik faktorů, které vytváření životní situaci. Důležité faktory pro tuto práci mohou být například složení domácnosti, rodinná struktura a vztahy v rodině či zdroje podpory a napětí v sociálních interakcích. Životní situace se vytvářejí vždy v určitém čase. Mohou vznikat náhle nebo může docházet ke změně v životní situaci jedince či rodiny pozvolna. (Navrátil, 2003)

Každý jedinec prožívá určité životní situace odlišně. Tyto odlišnosti se vyskytují i mezi jednotlivými partnery, kteří se potýkají s odsouzením do VTOS. Do tohoto momentu byla celá rodina zvyklá na jistý druh fungování rodiny, měli své zvyky a způsob žití. Aspekt VTOS jednoho z partnerů či rodičů, tento způsob života, sociálního fungování změní. Samotná rodina musí na tuto situaci reagovat a také dále reagovat na sociální požadavky. Také však rodina své požadavky na společnost klade a dá se předpokládat, že například v této situaci může partnerka klást na společnost vyšší požadavky než doposud. Tato situace může sebou přinášet nové dopady na samotnou rodinu (viz níže).

3.1. Možné dopady na partnerky odsouzeného

Autorka této práce při jejím psaní byla velice překvapena zjištěním, že čeští autoři se ve svých publikacích nezaměřují příliš na vliv VTOS na danou rodinu, ale spíše se témata autorů zaměřují na vliv VTOS na samotného odsouzeného. V každé publikaci, která je zaměřena na penologii se autoři zaměřují na prizonizaci daného jedince, na téma jeho následné resocializace či viktimologie. Málo, který autor se však zaobírá jedinci, kteří jsou odsouzenému blízcí a na které má tento proces také vliv. Tématům, ve kterých má odnětí svobody vliv na partnery či rodinu odsouzeného, se však zaobírá spousta zahraničních autorů.

První systematický výzkum byl proveden Pauline Morrisovou v roce 1965. Ve svém výzkumu využila jako subjekty 825 uvězněných mužů a 469 jejich partnerek žijících v Anglii. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, v jaké míře se uvěznění partnera dotýká života jejich rodin a pokud k takovému ovlivnění dochází, tak v jakých oblastech života. Morrisová se zaměřila na zkoumání ovlivnění uvěznění do VTOS na oblasti financí, sociálního zázemí, a to ze strany vztahové roviny či například pracovního nasazení. Výsledky výzkumu poukazují na skutečnost že, 63 % partnerek odsouzeného uvedlo, že došlo ke zhoršení jejich finanční situace, 81 % partnerek uvedlo, že u nich nastalo jisté zhoršení v pracovním nasazení, 46 % žen uvedlo, že se v nynější době změnil jejich pohled na manželství a plánování budoucnosti, 63 % žen uvedlo, že se po odsouzení partnera změnila jejich sociální aktivita a 57 % partnerek odsouzeného uvedlo, že došlo k narušení vztahu s přáteli či sousedy. Dokonce 60 % partnerek uvádí, že došlo ke zhoršení vztahu s rodiči odsouzeného partnera. (Morrisová in Murraye, 2005) Z tohoto výzkumu je patrné, že odsouzení partnera do VTOS má nepopiratelný vliv i na jeho osoby blízké. Z tohoto důvodu může docházet k trvalému rozpadu partnerských a rodinných vztahů. Výzkum Morrisové nastiňuje stěžejní témata v životě rodin s odsouzeným jedincem. Rozšiřuje pohled na možné dopady výkonu trestu v různých oblastech bytí samotných partnerek odsouzených.

Loucková uvádí, že se partnerky odsouzeného mohou potýkat se sociální distancí již před nástupem partnera do VTOS. Partnerky mohou pociťovat stud, hanbu nebo osamělost. Také u nich může docházet k radikálnímu zhoršení psychického či fyzického stavu. Loucková dále uvádí, že z výzkumu Tayside, kterého se zúčastnilo padesát rodin s odsouzeným jedincem, vyplývá, že až v 77 % případech se partnerky a rodiny odsouzených se obávají separace od odsouzeného v důsledku VTOS a 88 % rodin se obávají o odsouzeného v průběhu VTOS. (Loucksová, 2005: 2) Z tohoto tvrzení je zcela jasné, že proces odsouzení do VTOS není náročný nejen pro vykonavatele, ale pro také pro osoby jemu blízké.

Další výzkumné šetření bylo provedeno Williamsem, Papadopoulou a Boothem. Výzkum nesl název Prisoners' childhood and family backgrounds. Hlavním cílem výzkumu bylo primárně zjistit výši narušení manželských a rodinných vztahů při VTOS a dopady této situace na děti. Respondenti pro tento výzkum byli odsouzení, celkově 3849 odsouzených, kteří byli odsouzeni v rozmezí jednoho měsíce do čtyř let. Tento výzkum přinesl výsledky, že 74 % vězňů si je i nadále blízkých se svými rodinami.

Jsou s nimi v pravidelném kontaktu v podobě pravidelných návštěv, korespondence a připravují se na společný život po propuštění z vězení. (Williams, Papadopoulou, Booth, 2012, online)

Je zcela jisté, že u značné části rodin s odsouzeným jedincem, může dojít k narušení mezilidských vztahů či změně sociální postavení. Pro mnoho rodin se může jednat o možnost zpevnit své vnitřní vazby a zůstat si i tak nadále na blízku. V těchto rodinách probíhá pravidelná komunikace s odsouzeným a rodina odsouzeného podporuje. Na druhou stranu může nastat situace, že pro mnoho partnerek může být i VTOS jejího partnera jistým způsobem vysvobození a úleva, například v momentě, kdy se v rodině odehrává domácí násilí. V tento moment může odloučení od odsouzeného partnerce pomoci.

3.2. Možné dopady na děti odsouzeného

Dá se bez pochyby tvrdit, že dětství je jedno z nejdůležitějších vývojových období v životě jedince. V tomto období dochází k rozvoji osobnosti jedince a také k jeho sociálnímu začlenění a vytváří jeho sociálního statusu. Dítě by mělo od okolí získávat pocit lásky a podpory. Okolí dítěte by mělo vynaložit maximální úsilí k tomu, aby vývoj dítěte nebyl nijak ohrožen. Tato skutečnost může ohrožena v momentě, kdy jeden z rodičů nastoupí do VTOS. Tyto děti proto může vnímat jako ohrožené či děti v riziku.

Děti v riziku se dají označit termínem „At – risk Youth“. Jedná se o děti, jejichž socializace je jistým způsobem omezena. Celkově se jedná o děti, které ve svém vývoji čelí jistým rizikům a musí se s těmito riziky potýkat např. odsouzení jednoho z rodičů. Tyto rizika působí na celkový vývoj dítěte, po stránce psychické, fyzické či sociální. Rizikové faktory pro správný vývoj dítěte se objevují ve třech rovinách, a to v rodině, ve škole a ve společnosti. Vzhledem k hlavní myšlence této práce se autorka zaměří pouze na oblast rodiny. V oblasti rodiny se rizikové faktory mohou objevovat ve 4 rovinách. Mezi první Vojtová řadí *rodinnou konstelaci* – tato skutečnost nastává v momentě neúplné rodiny, nepřítomnosti otce, nezletilosti matky, nezaměstnanosti rodičů či početně rodiny. Za druhé je zmíněné *narušené rodinné prostředí* – do této skupiny autorka řadí disharmonii v rodině, rodině násilí, manželské spory, sociální násilí nebo negativní interakce s okolím. Další rizikové faktory mohou vznikat díky

špatnému rodičovskému vzoru – zde hraje roli kriminalita, antisociální chování či zneužívání návykových látek. Poslední skupinou je *výchovný styl* – zde mohou rizikové faktory vznik v momentě, kdy dítě nemá dostatečné vedení a kontrolu, dochází k odmítání dítěte, tvrdé či proměnlivé vyžadování kázně, nedostatek zájmů či dochází k zanedbávání dítěte. (Vojtová, 2008)

Na základě těchto skutečností se dá tedy tvrdit, že v momentě, kdy se z rodiny úplné stává rodina neúplná, z důvodu VTOS jednoho z rodičů, dítě trpí separací vůči danému rodiči. Separace od jednoho, či od obou rodičů může na dítěti zanechat trvalé následky pro jeho budoucí působení.

Separace dítěte od rodiče, z důvodu nástupu do vězení, působí na dítě jako rizikový faktor. U dítěte je zvýšená pravděpodobnost vzniku asociálního chování. U dítěte může docházet k depresivním stavům, úzkostem či regresi. U dítěte se také může projevit zvýšená hyperaktivita. U těchto dětí se projevuje zvýšené riziko záškoláctví a zhoršení prospěchu. U některých jedinců se zvýší agresivní chování a může se projevit i kriminální chování či zneužívání návykových látek. V některých případech dochází i k problémům s příjmem potravy. Je prokázáno, že většími nežádoucími dopady trpí spíše dívky než chlapci, děti z etnických menšin a také děti, jejichž rodiče byli odsouzeni do VTOS na delší dobu. Je také potvrzené, že mnohem více tyto rizikové faktory působí na děti, které mají odsouzenou matku. (Murray, Farington, 2008, online)

Dopady odloučení rodiče od dítěte z důvodu VTOS je zcela jisté. Jedná se o změnu v životě dítěte, která naruší jeho žití doposud.

Uvěznění jednoho z rodičů může mít na dítě dlouhodobý, střednědobý a krátkodobý dopady. U dětí mladšího věku může vést odloučení jednoho rodičů z důvodu uvěznění k narušení jejich sociálního, emocionálního a také vzdělávacího rozvoje. U starších dětí může dojít k suplování chybějícího rodiče a přebrání zodpovědnosti za výchovu mladšího sourozence. (Loucksová, 2005: 2).

Autorka této práce se domnívá, že velkou roli v budoucím počínání dítěte, v momentě, kdy došlo k absenci jednoho rodiče díky odsouzení, ovlivňuje příprava dítěte na změnu situace v rodině, a to právě ze strany rodičů. Dle autorčina názoru, pokud je dítě ze strany rodičů připravováno na to, že se rodinná situace na určitou dobu

pozmění a jeden z rodičů nebude v domácnosti nadále přítomen, dítě by mělo být schopno tuto situaci zvládat lépe. Zajisté zde zůstává otázka zda, by se měl dítěti, a to v jakémkoliv věku, zmínit důvod budoucí absence rodiče. Tato skutečnost je velice individuální.

Mnoho rodičů se rozhodne, z určitého důvodu, dítěti neříct pravdu o důvodu odchodu jednoho z rodičů. Je zde však vysoká pravděpodobnost, že dítě postupem času tuto skutečnost zjistí samo, anebo mu to bude sděleno jinou osobou, a to ještě dříve, než je dítě schopné této situaci porozumět či klást otázky na objasnění situace. Tato situace je pro dítě ještě více stresující a dá se přirovnat k nevyřešenému zármutku vůči jiné osobě. (Loucksová, 2005: 2). Autorka práce zastává názor, že pokud je dítěti sdělen skutečný důvod odloučení rodiče správnou formulací, dítě by zdaleka nemuselo prožívat změny ve svém životě natolik těžce. V této situaci je důležité, aby dítě vědělo, že tato situace je pouze dočasná a že dítě nezůstává na tuto situaci samo. Dítě zajisté potřebuje cítit podporu ze strany zůstávajícího rodiče.

Skutečnosti zmíněné výše jsou vnímány jako negativní dopady na rodinu odsouzeného. Autorka se domnívá, že uvěznění jednoho z partnerů/rodičů do VTOS, může však vnést do rodiny i pozitivní skutečnosti. Pokud rodina a odsouzený zůstanou v pravidelném kontaktu, nemuselo by nastat odcizení ve velké míře. U jednotlivých rodinných členů může dojít k uvědomění si důležitosti samotné podstaty rodiny či upevnění vztahu k rodině. Kladné mezilidské vztahy v rodině nejsou samozřejmostí a je důležité na nich pracovat. Rodina může na pachatele trestného činu působit také jako resocializační činitel a může přispět k nápravě odsouzeného. Vše však záleží na vnitřní motivaci všech zúčastněných v tomto procesu.

4. Posilování vztahů vězňů s rodinou

Velká část odsouzených, kteří nastupují do VTOS zanechávají za zdmi věznice své partnerky, děti, přátele, celkově svůj veškerý dosavadní život. Odsouzený vystoupí ze své komfortní a jemu známé zóny a vstupuje do zcela cizího prostředí. Tento fakt separace odsouzeného od jemu blízkých osob, může mít velký dopad na psychický stav odsouzeného. Toto je jeden z důvodů, proč je odsouzenému ze zákona umožněn řízený kontakt, v mnoha podobách, s jeho rodinou a přáteli.

4.1. Výkon trestu a kontakt rodiny s odsouzeným

Odsouzený jedinec a rodina spolu mohou zůstat v rámci možností v kontaktu. Věznice umožňují vězňům následující možnosti komunikace.

KORESPONDENCE

Každý odsouzený či obviněný má zákonné právo na přijímání a odesílání písemné korespondence a to neomezeně. Každý jedinec tuto korespondenci financuje na své náklady. V momentě, kdy jedinec není schopen korespondenci financovat, odpovědnost přechází na zprávu věznice a její finanční prostředky. Tato výjimka však platí pouze tehdy, když jedinec kontaktuje svého právního zástupce či státním orgánem České republiky. V případě, kdy odsouzený neumí číst ani psát, je mu zajištěna prostřednictvím vězeňské služby osoba, která mu s danou korespondencí pomůže, a to například v podobě sepsání stížností, žádostí na příslušné orgány nebo také při korespondenci s osobami blízkými. Pokud obviněný zažádá, veškerá korespondence musí být uložena u správy věznice. Samotný obviněný má však právo si veškerou korespondenci, a to jak korespondenci s rodinnými příslušníky, tak s obhájcem, u sebe ponechat v soukromé, uzamykatelné skřínce. Obviněný jedinec u sebe může mít po dobu výkonu potřeby potřebné pro psaní korespondence. Veškerá korespondence mezi odsouzeným a jeho rodinnými příslušníky či osobami jemu blízkými podléhá kontrole ze strany věznice, a to převážně seznámení s obsahem korespondence. Této kontrole nepodléhá korespondence mezi odsouzeným či obviněným a jeho advokátem, obhájcem či státním orgánem. Tyto kontory probíhají zpravidla kvůli informacím ovlivňujících či mařících průběh soudního procesu, v případě obviněného jedince. Další příčinou kontrol mohou být předměty, které se jedinec snaží zaslat z věznice. Kontroly jsou vždy prováděny pověřenou osobou vězeňské služby. Tato osoba je pověřena držením korespondenčního tajemství, pokud však nemá podezření na závadný obsah korespondence. (Motejl, 2010)

Za zvláštní odvětví korespondence lze považovat zaslání balíčků odsouzeným. Odsouzený jedinec má nárok na přijetí balíčku dvakrát ročně. Většinou je zaslání balíků spojeno s určitou událostí, jako jsou narozeniny odsouzeného či Vánoce. Balíček, který je zaslán odsouzenému, může obsahovat potraviny a věci osobní potřeby. Celý

balík nesmí překročit váhu pěti kilogramů, s výjimkou zasílání ošacení či obuvi odsouzenému. Balíček je možný odsouzenému zaslat poštou, či předat na vězeňské návštěvě, a to i při návštěvě obviněného a jeho advokáta. Samotné balíčky podléhají kontrole ze strany vězeňské služby, a to z důvodu předmětů, které by mohli ovlivnit výkon trestu. Většinou se jedná o předměty, pomocí kterých, by mohlo dojít k ohrožení života nebo zdraví odsouzeného, či jiných osob. Tyto předměty jsou následně zaslány, na náklady vězně, zpět odesílateli. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 24, online)

MOŽNOST TELEFONNÍHO KONTAKTU

Zákon č. 169/1999 Sb. § 18 uvádí, že odsouzený může využít možnosti telefonátu s osobou jemu blízkou, jeho obhájcem či advokátem. V zájmu nápravy odsouzeného, může být umožněna odsouzenému jedinci výjimka, v podobě telefonického kontaktu jiné osoby než doposud zmíněné. K telefonátu odsouzený využívá telefon tomu určený a v čase, který je dán vnitřním řádem věznice. Pokud se jedná o telefonát s osobami blízkými, věznice má právo tyto telefonáty odposlouchávat a pořizovat nahrávky těchto telefonátů. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 18, online)

Možnost telefonického kontaktu mezi odsouzeným a osobami jemu blízkými, je jedna z možností, kde tyto osoby neztratí mezilidský kontakt. Tento způsob komunikace však není až tak příliš využíván, a to z důvodu časové náročnosti pro vězeňskou službu.

VĚZEŇSKÉ NÁVŠTĚVY

Vězeňské návštěvy a jejich samotný průběh zpravuje zákon č. 169/1999 Sb. § 19. Odsouzený má nárok na návštěvu osob jemu blízkých jednou za kalendářní rok. Tato návštěva trvá 3 hodiny a je uskutečněna v čase vymezeným ředitelem věznice. Návštěvy odsouzených se zpravidla konají v místnostech tomu určených. Vězeňské návštěvy se konají hromadně a za přítomnosti Vězeňské služby.

Tato skutečnost neplatí však v momentě, kdy ředitel věznice rozhodne, že se odsouzený může zúčastnit návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly, bez přítomnosti vězeňské služby a jiných odsouzených.

Při vězeňských návštěvách jsou všichni zúčastnění povinni chovat se ohleduplně a slušně vůči ostatním přítomným osobám. Odsouzení a osoby blízké si nesmí předávat mezi sebou různé předměty, peníze, dopisy nebo balíčky. S výjimkou věcí předem schválených ředitelem věznice nebo Vězeňskou službou. V případě, kdy by došlo k jakémukoliv porušení předem stanovených podmínek průběhu návštěvy, je Vězeňská služba oprávněna předčasně návštěvu odsouzeného přerušit, a to bez práva na náhradu návštěvy. (Zákon č. 169/1999 Sb., § 19, online)

Jakýkoliv druh kontaktu odsouzeného a jemu blízkých osob má pozitivní vliv nejen na odsouzeného, ale také na jeho rodinu, přátele nebo jiné osoby. Kontakt je pro všechny zúčastněné velice důležitý, a i přes jistou separaci dochází k udržování, až upevnování mezilidských a rodinných pout.

4.2. Programy zacházení s odsouzeným

Programy zacházení s odsouzenými, lze podle odborné literatury definovat jako specifický soubor činností, který slouží k potlačení nežádoucího chování u odsouzeného, a to i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. (Mühlpachr) Tyto programy zacházení jsou sestaveny tak, aby došlo u odsouzeného k sebeuvědomění a přijetí odpovědnosti za spáchaný trestný čin a jeho následné resocializaci, se „snadnějším“ průběhem.

Program zacházení je sestaven individuálně pro každého odsouzeného na základě jeho komplexní zprávy. Program zacházení je vytvořen na základě specifik daného odsouzeného jeho potřeb a rizik. (Mühlpachr)

Dle Fischera (2006) je program zacházení členěn na několik kategorií:

- pracovní aktivity,
- vzdělávací aktivity,
- speciálně výchovné aktivity,
- zájmové aktivity,
- oblast utváření vnějších vztahů.

PRACOVNÍ AKTIVITY A PROGRAMY

Práce je významný výchovný a etopedický činitel. V průběhu procesu práce dochází u jedince k požadovaným změnám v charakteru jedince a jeho delikventního chování. Do této skupiny programu spadají práce a činnosti, které jsou potřebné k zajištění každodenního provozu věznice, zaměstnávání odsouzených a pracovní terapie, která je vedena specialisty vězeňské služby.

Vykonávání pracovní činnosti může vést k tomu, že si jedinec osvojí specifické dovednosti. Tyto dovednosti může odsouzený uplatnit po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a vyhnout se tak následnému opakování kriminálního chování. Odsouzený si také osvojuje pravidelnost určitých činností a učí se pravidelným návykům. Pro odsouzeného tedy v budoucím životě mimo věznici nebude příliš náročné pravidelně docházet do svého zaměstnání. Odsouzenému se také více přiblíží princip odměn a trestů, tudíž bude motivován svou prací řádně vykonávat, jelikož zjistí, že mu výkon práce přinese jistý užitek, radost či ocenění. V průběhu trestu odnětí svobody výkon pracovních činností působí na vězně pozitivním přínosem. Pracovními aktivitami dochází u odsouzených k celkovému zklidnění a k celkovému snížení vlivu prizonizace.

Pracovní aktivita odsouzených se dá považovat za jistý druh terapie. Pracovní činností si mohou odsouzení přivydělat jistý finanční obnos. Tato skutečnost jim pomůže například splácet dluhy či přispívat finančně na život své rodině. Práce také posiluje vztah mezi odsouzeným a osobami jemu blízkými. Pracovní činnost odsouzených přispívá k lepšímu psychickému stavu odsouzených, eliminuje nudu a přispívá k rozvoji potřeby seberealizace u odsouzeného.

VZDĚLÁVACÍ AKTIVITY

Hlavním cílem vzdělávací aktivit je snazší zapojení jedince do společnosti po výkonu trestu a korekce chování a morálních vlastností odsouzeného do společensky přijatelných norem. Vzdělávací aktivity jsou umožněny každému odsouzenému. Programy jsou rozděleny tak, aby si každý odsouzený mohl individuálně vybrat, a to dle jeho zájmů a specifických potřeb. Vzdělávací programy mohou být organizovány a realizovány buď středním odborným učilištěm, odborným učilištěm a učilištěm. Další

možností je, že vzdělávání je vedeno zaměstnanci vězeňské služby, nebo se vzdělávání odehrává v rámci školské soustavy České republiky, a to včetně korespondenční formy.

Vzdělávací aktivity umožňují odsouzeným dokončení základní školy či zvláštní školy. Věznice také realizují doučovací kurzy, které umožňují negramotným jedincům výukové zanedbanosti. Vězňům je také umožněno získat výuční list z vybraných studijních oborů či studovat na střední škole. Také je možnost navštěvovat různé rekvalifikační kurzy a také kurzy, které odsouzeným umožní zvýšit či rozšířit svou kvalifikaci v dělnických profesích.

Když odsouzení úspěšně absolvují závěrečné zkoušky, získávají doklad o úspěšném absolvování studia. V tomto dokladu není zmíněno, kde byl získán. Tato skutečnost je velice přínosná právě pro budoucí uplatnění odsouzeného na trhu práce, jelikož nedojde k případnému znevýhodnění jedince kvůli jeho minulosti ve výkonu trestu.

SPECIÁLNĚ VÝCHOVNÉ AKTIVITY

Jako u jiných kategorií programu zacházení je cílem speciálně výchovných programů také změna deviantního chování u jedince. Speciálně výchovné aktivity zahrnují široké množství terapeutických a tréninkových aktivit. Do této skupiny patří různá poradenství, krizová intervence, trénink zvládnání agrese či individuální a skupinová terapie.

Veškeré terapeutické programy jsou zaměřeny na práci s klientem. Programy mohou napomáhat odsouzenému řešit jeho konflikty v rámci výkonu trestu, skupinové problémy, ale také překážky, se kterými se odsouzený potýká. V rámci intervence může odsouzený řešit problémy spojené se zaměstnáním, ale také osobami jemu blízkými mimo věznici a jejich mezilidskými vztahy. Odsouzený zde může pracovat na zlepšení veškerým sociálních vztahů a například také na vzdělávání svých dětí. Odsouzený jedinec zde celkově pracuje na zlepšení svých sociálních dovedností, a to jak pro život ve věznici, tak pro život, který nastane, až opustí výkon trestu.

ZÁJMOVÉ AKTIVITY

Zájmové aktivity v životě každého jedince jsou spojeny se smysluplným trávením volného času. V momentě, když jedinec dokáže plnohodnotně a smysluplně trávit svůj volný čas, zaniká tendence k rizikovému chování. V případě, kdy u jedince dochází k nevhodnému trávení volného času, se zvyšuje pravděpodobnost vzniku asociálních a antisociálních poruch chování. To může vést až ke vzniku kriminálního chování u jedince.

Prostřednictvím zájmových aktivit rozvíjejí etopedičtí pracovníci u svých klientů ve věznicích potřebné znalosti a dovednosti k plnohodnotnému trávení volného času. U jedinců je rozvíjena dovednost samostatného rozhodování a přijímání odpovědnosti za své činy. Nezbytným úkol věznice, dle individuálních možností, je poskytnout odsouzeným dostatečné množství zájmových aktivit například z oblasti sportu nebo kultury.

Práce s odsouzeným v rámci zájmových aktivit sleduje několik dílčích cílů. Jedním z nich je zajištění eliminace či překonání prizonizace a jejích negativních dopadů na odsouzeného. Dále je cílem zajištění odsouzenému bezproblémový průběh výkonu trestu a udržení dobrého fyzického a duševního zdraví u odsouzeného. Následně také zájmové aktivity zajišťují odsouzenému regeneraci jeho pracovních sil a fungují pro odsouzeného jako celkové odreagování. (Fischer 2006)

Nevhodné trávení volného času velice často u jedince navazuje pocit nudy. Díky tomu se u jedince může projevat rizikové chování. Zájmové aktivity ve věznicích by měli odsouzené jedince naučit k plnohodnotnému trávení času, a to nejen toho volnočasového. Pokud si jedinec tyto dovednosti osvojí, sníží to u něj pravděpodobnost budoucí recidivy.

UTVÁŘENÍ VNĚJŠÍCH VZTAHŮ

Tato část programu zacházení a její aktivity je zaměřena na mezilidské vztahy. V rámci aktivit je s odsouzeným jedincem pracováno tak, aby si rozvíjel dovednosti, aby vytvářel nové mezilidské vztahy, udržoval a posiloval ty dosavadní s osobami jemu

blízkými. Celkově se tato část programu zacházení zaměřuje na podporu pozitivních vazeb mezi odsouzeným a jeho rodinou, přáteli, pracovními kolegy, ale také duchovními institucemi či kulturou. Také je zde kladen důraz na odpoutání se od vazeb k delikventní subkultuře, se kterou mohl být v minulosti odsouzený v kontaktu.

V momentě, kdy má odsouzený jakékoliv sociální vazby například s rodinou, mohou tyto vazby mít kladný dopad na jedincův průběh výkonu trestu. Tyto dobré sociální vazby u jedince snižují negativní dopad prizonizace a zlepšují jedincovu adaptaci na vězeňské prostředí.

V rámci pomoci odsouzenému lépe snášet výkon trestu odnětí svobody a zmírnění možných negativních dopadů prizonizace, je důležité odsouzenému poskytnout častější kontakt s osobami jemu blízkými. S odsouzenými jedinci pracuje vězeňský etoped ve spolupráci s psychology a sociálními pracovníky. Jako možná výchovná opatření, která může etoped odsouzenému umožnit, jsou mimořádné návštěvy pro odsouzeného a osobami jemu blízkými. Dále může etoped umožnit odsouzenému nadstandartní návštěvu, kam spadají návštěvy bez zrakové a sluchové kontroly či návštěvy mimo věznici. Odsouzený také může získat podmíněné propuštění z výkonu trestu. (Fischer 2006)

Tato část programu zacházení je velice podstatná pro odsouzeného a jeho blízké osoby, zejména jeho rodinu. Pokud odsouzený projeví zájem a má dobré chování ve výkonu trestu odnětí svobody, bude mu s největší pravděpodobností vyhověno ze strany věznice k umožnění jakékoliv z návštěv zmíněných výše. Častý a pravidelný kontakt s rodinou dává odsouzenému pocit naděje a vnitřního klidu. Členové rodiny díky tomu mají pocit, byť na pár hodin, že jsou stále rodina a jejich pouta jsou stále pevná.

Každá věznice se svým programem zacházení se snaží vězňům nejen poskytnout smysluplné trávení času v prostorách věznice, ale také připravují odsouzené na život po výkonu trestu, na jeho návrat do společnosti a případné vyhýbání se opakování kriminálního chování. Program zacházení plnohodnotně rozvíjí odsouzeného ve všech aspektech jeho života a snaží se odsouzenému předat veškeré hodnoty a dovednosti, které mu usnadní jeho přechod z věznice do společensky přijatelného života.

5. Vlastní průzkum

V poslední kapitole se autorka zabývá vlastním výzkumným šetřením. V této kapitole je popsán sběr dat a jeho průběh. Dále se zde nachází popsání výzkumní respondentů, určeny výzkumné cíle, kódy a samotné výzkumné otázky. Závěrem se v práci nachází shrnutí celého empirického výzkumu a naplnění či vyvrácení cíle této práce.

5.1. Cíl empirického šetření

Cílem empirické části je zjistit a popsat možné dopady na rodinu, které mohou nastat v případě, kdy jeden z rodinných členů je ve VTOS.

Dle Maxwella (2005) je cíle možné dělit do tří kategorií, a to na intelektuální, který slouží k rozšíření odborného vzdělání, praktický, kde budou moci být výsledky využity v praktické rovině a personální, což je to, jakým způsobem obohatí provedený výzkum samotného výzkumníka.

Cíl empirického šetření je relevantní vůči samotným jedincům ve VTOS vůči jejich partnerkám, potomkům a širší rodině, ale dále také vůči pracovníkům v sociálních službách, pedagogickým pracovníkům nebo zaměstnancům věznic, a to konkrétně sociálním pracovníkům, etopedům nebo sociálním kurátorům. Získané poznatky budou zajímat personální obsazení věznic, sociální pracovníky i rodiny s odsouzeným jedincem. Autorka si více prohloubí již získané vědomosti, což jí zcela nepochybně bude k užítku v budoucím zaměstnání. Z tohoto tvrzení vyplývá, že k naplnění všech cílů došlo.

5.2. Vědecko-výzkumný problém

Autorka si stanovila jako výzkumný problém: *V jakých oblastech se projeví vlivy výkonu trestu odnětí svobody na rodinu?*

Autorku zajímá, jakým způsobem se projeví VTOS jednoho rodinného člena na jeho rodině. Zajímá ji konkrétně, v jakých oblastech se tento fakt na rodině projevil a jak tuto situaci vnímali samotní respondenti. Také je důležité, zda tato situace měla na rodinu negativní nebo pozitivní dopad.

5.3. Výzkumné otázky

Na základě vědecko-výzkumného problému byly vytvořeny následující výzkumné otázky. Mezi výzkumnými otázkami není přítomna vnitřní hierarchie a vycházení přímo z vědecko-výzkumného problému. (Švaříček a Šed'ová, 2007)

Výzkumná otázka 1: Jaké vlivy může mít VTOS jednoho rodinného člena na mezilidské vztahy v rodině?

Výzkumná otázka 2: Jaké dopady VTOS jednoho rodinného člena se mohou projevit vně rodiny?

Výzkumná otázka 3: Jaké důsledky má VTOS jednoho rodinného člena v sociálním prostředí rodiny?

5.4. Metoda sběru dat

Pro vypracování empirického šetření si autorka zvolila kvalitativní výzkum. V rámci zkoumaného tématu tak bylo autorce umožněno do něj důkladněji proniknout. Za přednost kvalitativního výzkumu je dle Hendla (2005) považován získaný důkladný popis a vzhled při zkoumání jedince, skupiny nebo události. Dále zmiňuje možnost navrhovat teorie a studovat procesy.

Kvalitativní výzkum je chápán jako jakýkoliv výzkum, ve kterém nedochází ke kvantifikaci výsledků, nebo k získání výsledků pomocí statistických procedur. Tento výzkum může být zaměřen na lidské žití, projevy chování, mezilidské vztahy, příběhy, ale také třeba na chod společenských organizací. (Strauss, Corbin, 1999)

Empirický výzkum probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů s vybranými respondenty. Při této metodě jsou tazatelem předem připraveny otázky, na které chce

získat odpověď. Tazatel má možnost pozměnit pořadí daných otázek a změnit jejich formulaci. Tazatel se také může doptávat a získat tak pevnější a rozsáhlejší výpovědi, dokud nebude zcela spokojen. (Miovský, 2006) Forma výzkumu pomocí polostrukturovaných rozhovorů byla autorkou vyhodnocena jako nejvhodnější, především tedy vzhledem k citlivosti daného tématu pro respondenty. Téma práce je pro respondenty velice osobní záležitostí a v práci s rozhovory dojde k lepšímu porozumění respondentů a jejich postojů, myšlenek a emocí.

Před realizací výzkumu byly stanoveny tazatelské otázky (příloha A), které se odvíjely od výzkumných otázek a určení vědecko-výzkumného problému.

5.5. Vzorek respondentů

Jako respondenty pro tuto empirickou část si autorka zvolila tři rodiny, ve kterých se nachází vždy jedinec, který si prošel VTOS. Ve vybraných rodinách respondenty vždy tvořil muž a žena (partneři/manželé) a jejich potomek. V každé zde zmíněné rodině se vyskytuje alespoň jedno dítě, které bylo členem rodiny již v momentě, když byl jejich otec ve VTOS. Všechny rodiny se vyskytují v nízké platové třídě. Ve všech vybraných rodinách jsou odsouzení vždy muži a před jejich nástupem do VTOS měli s ostatními respondenty z rodiny trvalé a hromadné soužití. Celkově se tohoto výzkumu účastnilo 10 respondentů ve věkovém rozmezí od 13 do 66 let. Respondenty, kteří jsou již po propuštění z VTOS, si autorka této práce vybrala záměrně za účelem možnosti porovnání případných změn, které mohou v rodině nastat v důsledku VTOS. V rámci zachování přání respondentů zůstat v anonymitě jsou jejich jména pozměněna.

Tabulka č. 1 – Přehled o respondentech

Respondent	Rodina	Role v rodině	Pohlaví	Věk	Bydliště
Respondent 1.	Rodina č. 1	Manžel a otec	muž	45 let	město
Respondent 2.	Rodina č. 1	Manželka a	žena	42 let	město

		matka			
Respondent 3.	Rodina č. 1	Dítě	žena	19 let	město
Respondent 4.	Rodina č. 1	Dítě	žena	13 let	město
Respondent 5.	Rodina č. 2	Partner a otec	muž	66 let	vesnice
Respondent 6.	Rodina č. 2	Partnerka a matka	žena	52 let	vesnice
Respondent 7.	Rodina č. 2	Dítě	žena	24 let	vesnice
Respondent 8.	Rodina č. 3	Manžel a otec	muž	49 let	město
Respondent 9.	Rodina č. 3	Manželka a matka	žena	45 let	město
Respondent 10.	Rodina č. 3	Dítě	muž	20 let	město

Autorka vybrané respondenty hledala ve svém okolí a volila je tak, aby plnili veškeré podmínky pro uskutečnění výzkumu. Nejdříve autorka kontaktovala respondenty, zda by byli ochotni se na výzkumném šetření podílet. Celý výzkum se mohl uskutečnit právě díky kladnému projevu respondentů a jejich ochoty se tohoto výzkumu zúčastnit. Následně došlo ze strany tazatelky k vysvětlení bližších informací ohledně výzkumného šetření a ujištění zachování anonymity. Autorka si dále stanovila s respondenty čas a místo konání samotných rozhovorů. Veškeré rozhovory probíhaly formou osobního kontaktu mezi respondenty a tazatelkou. Celé rozhovory byly autorkou zaznamenávány na audio zařízení. Autorka se každého respondenta dotazovala v soukromí. Rozhovory se pohybovaly délkou svého konání od 30 do 45 minut. Následně byl umožněn respondentům prostor pro doplnění jejich výpovědí a jejich zpětnou vazbu. Autorka následně poděkovala respondentovi za účast a rozhovor byl ukončen.

5.6. Analýza dat

Analýza dat započala tím, že si autorka doslova a pečlivě opsala nahrané rozhovory s jednotlivými respondenty do písemné podoby. Veškeré rozhovory byly přepsány pomocí počítače a následně vytištěny. Autorka dále vytištěné rozhovory vyhodnocovala pomocí otevřeného kódování.

K otevřenému kódování dochází již v momentě, kdy výzkumník přepisuje získané rozhovory. V tento moment si začne všimnout kritických míst a otevřenému kódování mu tak začne podkryvat v datech určitá témata. Z těchto témat výzkumník tvoří jednotlivé kódy. Kódy mohou být jednotlivá slova, věty nebo odstavce. Výzkumník také může mít seznam kódů připraven již dopředu a v průběhu svého bádání jej dále rozšiřovat. (Hendl, 2005)

V návaznosti na důkladnou analýzu dat byly vytvořeny jednotlivé kódy. Tyto kódy byly následně autorkou seskupeny do jednotlivých kategorií:

- mezilidské vztahy a komunikace,
- chod rodiny a vliv na rodinu,
- finance,
- sociální okolí.

KATEGORIE MEZILIDSKÉ VZTAHY A KOMUNIKACE

V této kategorii jsou zaznamenány následující kódy: příprava, stesk, komunikace, posílení vztahů, zhoršení vztahů.

Tato kategorie obsahuje kódy, které vystihují možný dopad na mezilidské vztahy v rodinném kruhu a aspekty, které k těmto změnám mohou vést. Všichni dotazovaní respondenti vypověděli, že v období nepřítomnosti jednoho člena rodiny s ním udržovali kontakt v podobě tomu umožněné komunikace.

Respondent 1: „Snažil jsem se být se všemi v kontaktu. Se všemi jsem si psal dopisy. S manželkou jsem si psal každý den, s ostatními jsem se snažil psát alespoň jednou za týden. Taky mi posílali balíčky, ty už teda popravdě nevím, jak často mi posílali. Jo a taky jsem s manželkou párkrát telefonoval, ale to bylo hodně málo. A pokaždé, když byly návštěvy, tak přijela manželka s dětmi. Byl jsem rád za tu možnost je vidět a popovídat si s nimi osobně.“

Respondent 6: „Já jsem mu psala pravidelně opravdu každý den. Posílala jsem mu balíky, i na jiné osoby. Nebyla návštěva, abych tam nebyla. Dvakrát do měsíce jsem tam jela.“

Respondent 10: *„Psali jsme si několikrát do měsíce. Za to jsem byl rád. Vždycky jsem psal, co je nového a táta mi psal, jak se má on. Párkrát jsme tam za ním byli i na návštěvě. To jsem byl rád, že ho vidím, a že si můžeme popovídat.“*

S komunikací v rodině je také spojena jistá příprava rodiny na to, že jeden z jejich členů nastoupí do výkonu trestu. Příjemné zjištění bylo, že ve všech dotazovaných rodinách proběhl jistý druh příprav na danou změnu.

Respondent 7: *„Dost se semnou o tom rodiče bavili. Popisovali mi, proč a kam táta odchází. Táta mi sdělil, jak by byl rád, aby to doma probíhalo, když tam nebude. Mě osobně na to připravovali.“*

Respondent 2: *„Já i ostatní v rodině jsme věděli, že manžel na nějakou dobu odejde. Horší bylo, jak to vysvětlíme dětem. Snažili jsme se s nimi o tom mluvit, že jejich táta bude na nějakou dobu pryč. Opakovali jsme jim, že je to pouze dočasné a že se zase vrátí.“*

Většina respondentů uvedla, že v té době pociťovali smutek, a to jak po odsouzeném, nebo naopak po rodině. Zajímavé zjištění ale bylo, že dvě partnerky odsouzeného toto tvrzení neuvedly.

Respondent 6: *„No já jsem neměla moc času, aby se mi stýskalo.“*

Respondent 9: *„Z počátku se mi stýskalo, postupně mě to však omezovalo. Musela jsem řešit můj život, život mého syna, a ještě o manžela, který byl pryč. Potom to byla prostě spíš přítěž.“*

Nepříliš milým zjištěním bylo, že u respondenta 5 s respondentem 6, a u respondenta 8 s respondentem 9, nastal rozpad manželského nebo partnerského soužití.

Respondent 9: *„Naše manželství díky tomu skončilo. Možná jsem nebyla dost silná, nevím. Ten vztah jsem prostě musela ukončit.“*

Respondent 8: *„To, že jsem byl v kriminále, ovlivnilo mě i moji rodinu. Ta rodina se kvůli tomu rozpadla.“*

Respondent 6: *„Nesnažil se po tom, co se vrátil začít žít normální život. To i jeden z důvodů, proč jsem náš vztah ukončila.“*

Na druhou stranu všichni respondenti v pozici dítěte uvedli zlepšení vztahů, a to buďto s matkou, nebo s odsouzeným otcem.

Respondent 3: „*A celkově se zlepšil můj vztah s mamkou. Vážím si jí za to, jak se o mě a os ségru starala, když byl táta ve vězení.*“

Respondent 10: „*S oběma vycházím velice dobře a můj vztah k nim to nijak nezměnilo. Oba jsou pořád moji rodiče a vážím si jich.*“

Tato kategorie popsala blízkost mezilidských vztahů v daných rodinách. Bylo zajímavým zjištěním, že i přes skutečnost, že rodina na danou změnu byla připravována a v každé rodině probíhal mezi odsouzeným a rodinou nějaký druh komunikace, se manželské nebo partnerské soužití ve dvou rodinách rozpadlo. Pozitivní zjištění ale bylo, že výkon trestu jednoho z rodičů nevede k rozbití vztahu mezi odsouzeným otcem a jeho potomky.

KATEGORIE CHOD RODINY A VLIV NA RODINU

Tuto kategorii charakterizují následující kódy: domácí práce, chybějící mužský element, pomoc, výchova, ohrožující jevy.

Tato kategorie popisuje to, jak rodina vypořádává s nepřítomností jednoho člena rodiny v oblasti domácnosti, tedy jaké dopady na domácnost může mít nepřítomnost právě otce rodiny. Také se zde objevuje charakteristika toho, jakou má odsouzený možnost zapojovat se do chodu domácnosti právě z vězeňského prostředí.

Většina tázaných respondentů se shodla na tom, že chod domácnosti byl zcela nepochybně narušen z důvodu, že v ní nebyl přítomen právě mužský element.

Respondent 5: „*Tak to, že jsem byl pryč, narušilo celou rodinu. Bez pochyby bylo vidět, že tam nejsem. To, co jsem dělal v rodině, já musel dělat někdo jiný. Dotklo se to určitě úplně všeho.*“

Respondent 2: „*Ajéje velký dopad. Všechno se změnilo. Všechno jsem musela dělat sama. Každý den jsem potřebovala, aby den trval tak o pět hodin déle. Musela jsem zvládat všechno sama, strat se o děti, vydělávat peníze, starat se o domácnost.*“

Respondent 7: *„O všechno se v té době starala máma. Projevilo se to v každém detailu.“*

Oproti tomu, dvě partnerky, respondent 6 a respondent 9, uvedly, že se chod domácnosti v době nepřítomnosti partnera rapidním způsobem nezměnil.

Respondent 6: *„Tak všechno jsem musela zařizovat a zajišťovat jenom já. Nebyla to ale zase taková změna, protože jsem to dělala normálně většinou jenom já.“*

Respondent 9: *„Na druhou stranu mi došlo, že se zase tolik věcí nezměnilo, když byl manžel pryč. Až jsem si občas říkala, co on tady sakra dělal.“*

Zajímavý pohled na chod domácnosti byl také ze strany dětí. Některé z nich uvádí, že v období nepřítomnosti otce žádnou změnu v chodu domácnosti nezaznamenaly.

Respondent 3: *„Tak já musím osobně říct, že jsem moc velkou změnu v chodu domácnosti nepocítila. Nevím, jak to smysluplně vysvětlit, ale veškeré povinnosti, které dělala mamka a táta společně, teď dělala jenom mamka. Snažila se, aby se to, že je táta pryč, mě a ségry nijak nedotklo. Každý den byla máma i táta v jedné osobě.“*

Respondent 4: *„No byla s náma doma jenom mamča. Krom toho, že tam nebyl táta, se ale asi nic nezměnilo.“*

Některé děti také uvedly, že se více zapojovaly do chodu domácnosti a svým matkám se tak snažily pomoci.

Respondent 10: *„Více jsem mamce pomáhal a začal jsem chodit na brigádu.“*

Respondent 3: *„Já osobně jsem se snažila mamce více pomáhat. Pomáhala jsem jí v domácích pracích a třeba i pomáhala sestře s domácími úkoly.“*

Všichni bývalí odsouzení uvedli, že se aktivně snažili zapojovat se do chodu domácnosti a výchovně působit na své děti. To potvrdily také jejich partnerky a děti.

Respondent 1: *„Snažil jsem se. Snažil jsem se dělat maximum pro to, aby moje žena neměla pocit, že je v tom sama. V dopisech mi psala o tom, jak to u nás doma probíhá a já se jí snažil být oporou a radit jí. Snažil jsem se třeba své děti vychovávat i v průběhu návštěv. Nechtěl jsem, ale aby zase měly pocit, že po dlouhé době vidí tátu a ten jim*

jenom vysvětluje to, jak se mají chovat a co nemají dělat. V rámci možností jsem se snažil.“

Respondent 5: *„Partnerka mi psala řadu věcí a taky se semnou radila. Zapojoval jsem se do chodu rodiny a měl jsem možnost ji ovlivňovat.“*

Respondent 8: *„Snažil jsem se, ale mé možnosti byly dost omezené. Přece jenom, jak jsem mohl vychovávat své dítě, když jsem u něj nebyl. Asi jsem mu napsal nebo řekl, co a jak má dělat.“*

Zajímavým zjištěním také bylo, zda se u rodinných příslušníků v tomto období objevilo nějaké rizikové chování. Zatímco otcové, kteří v tu dobu byli ve výkonu, takové chování nezaznamenali, nebo zmiňovali citové strádání, partnerky a děti na sobě takové projevy navzájem pozorovaly.

Respondent 5: *„Jo myslím si to. Dítěti chybí rodič, partnerce chybí partner, matce chybí syn. Celá rodina strádá po té psychické stránce.“*

Respondent 8: *„Nevím nic mě asi nenapadá.“*

Respondent 2: *„Starší dcera měla takové divoké období. Řekla bych, že za to mohla puberta, ale to že v rodině chyběl táta, tomu také moc nepomohlo. Vzdurovala mi a odmítala mě poslouchat.“*

Respondent 3: *„Na mámě bylo hodně vidět, že je unavená a že má starosti. Řekla bych, že v tu dobu měla i deprese.“*

Respondent 4: *„Ségra byla hodně drzá na mamku a občas byla ošklivá i na mě. Neposlouchala a nedělala to, o co jí mamka prosila.“*

Respondent 6: *„Dcera začala kouřit. Jinak mě nic nenapadá.“*

Respondent 7: *„No já osobně jsem v tu dobu měla období rebelie, kdy jsem začala kouřit. Máma v té době, kdy byl táta pryč, byla pod hrozným stresem. Opravdu mizela před očima. Jenom pro představu máma měří okolo 175 cm a v té době vážila okolo 50 kg. Celkově byla hrozně vyčerpaná.“*

Respondent 9: *„No rozhodně se to projevilo na psychice všech. Myslím si, že tohle období, které bylo určitě náročné, ovlivnilo alespoň po této stránce všechny.“*

Respondent 10: *„Máma moc nespala a byla pořád hodně vyčerpaná. Byla pod hrozným stresem.“*

Tato kategorie popisuje dopady na domácnost v momentě, kdy je otec, partner nebo rodič ve výkonu trestu. Zcela nepochybně rodina strádá po praktické stránce, když v rodině chybí mužský element. Partnerky musí zastávat roli i za nepřítomného otce. Po praktické stránce však dvě partnerky uvedly, že se nepřítomnost jejich partnera v zásadní míře neprojevila. Příjemným zjištěním však bylo, že se všichni odsouzení zajímali o současnou situaci v rodině a aktivně se v rámci svých možností snažili podílet na výchově svých dětí. Je však zajímavé, že se každá rodina setkala s přítomností nějakých rizikových faktorů. U rodinných příslušníků se projevovало strádání, deprese, úbytek na váze nebo kouření. Ani jeden odsouzený však o těchto skutečnostech nevěděl.

KATEGORIE FINANCE

Do této kategorie spadají kódy: úspory, peněžní nouze, zabezpečení rodiny, zátěž.

Tato kategorie popisuje aspekty zaměřené na finanční žití rodiny a případné změny.

Všichni respondenti v roli odsouzeného a jejich partnerek uvedli, že se jejich finanční situace v tomto období změnila.

Respondent 1: *„To zcela nepochybně. Když jsem odešel, manželka na všechno zůstala sama a měla pouze svůj příjem.“*

Respondent 5: *„Myslím si, že výpad příjmu jednoho člena rodiny je na spotřebě rodiny cítit.“*

Respondent 6: *„Jinak já jsem byla zvyklá vždycky všechno platit a táhnout sama. Ale musela jsem se sakra ohánět.“*

Respondent 9: *„Bylo poznat, že jsem na to sama. Když odcházel, tak jsme nějaké peníze bokem měli, ale zase to nebyla nějaká rapidní částka.“*

Část dotazovaných dětí uvedla, že finanční problémy v rodině nepocítila. Také zde ale bylo přítomno dítě, které tento fakt zaznamenalo.

Respondent 7: *„Já osobně jsem nikdy nepocítila, když byl táta pryč, že by nějak chyběly nebo nebyly peníze. Asi to bylo tím, že máma byla od rána do noci v práci a snažila se o nás postarat.“*

Respondent 3: „*Já osobně jsem si nikdy nevšimla, že by se to, že je táta ve vězení nějak podepsalo na tom, kolik máme peněz.*“

Respondent 4: „*Myslím si, že asi ne, nevím no. Když jsem něco chtěla anebo potřebovala, mamka mi to pořídila. Asi mi nic nechybělo.*“

Respondent 10: „*Myslím si, že v té době jsme asi měli finanční krizi. I když to mamka možná nepřizná. Máma se opravdu snažila na maximum vydělávat peníze a nahradit tak tátu. Peněz ale bylo málo.*“

Respondent 10 také uvedl, jako jediné dítě, že si kvůli nedostatku financí našel brigádu. Díky tomu se snažil finančně pomoci matce.

Respondent 10: „*V tu dobu jsem také začal chodit na brigádu. Nechtěl jsem, aby to celé bylo na mámě a snažil jsem se jí to nějak ulehčit.*“

Respondent 1 byl zase jediný otec, který se snažil finančně podporovat svou rodinu, když byl ve výkonu trestu.

Respondent 1: „*Snažil jsem se jim posílat nějaké peníze, které jsem si v kriminále vydělal. Nebyla to ale taková částka, jako kdybych byl doma.*“

Partnerky také uváděly, že kvůli zabezpečení rodiny trávily mnohem více času v zaměstnání, nebo si dokonce musely najít ještě jedno zaměstnání.

Respondent 2: „*Brala jsem přesčasy a snažila se vydělat co nejvíce peněz.*“

Respondent 6: „*Soustředila jsem se více na práci a trávila v ní více času. Hlavně kvůli tomu, abych finančně zabezpečila rodinu.*“

Respondent 9: „*Musela jsem si najít druhou práci a různě si přivydělávala, abychom to se synem zvládli.*“

Zajímavým zjištěním také bylo, že finanční situaci rodiny může narušovat samotný výkon trestu jednoho z členů. Respondentka 6 tuto situaci vystihla následovně.

Respondent 6: „*Do rodiny nepřispíval vůbec. A výkon sám o sobě není nic laciného. Posílala jsem peníze, aby on tam měl. I ty známky něco stojí. Dopisování s ním měsíčně stálo zhruba tisíc korun. Jo do toho balíčky, pohonné hmoty na návštěvy, placení advokáta. Výkon trestu není nic levného pro rodinu toho odsouzeného.*“..... „*Lidi venku jsou neschopní, protože oni chtějí svůj standart, a to za každou cenu a málo kdo to z těch lidí má jinak. A tohle bylo vidět i na těch návštěvách. A tahle bych řekla, že to měl i můj partner. Jo on si neuvědomuje, že my jsme tady třeba neměli, on to vidí tak, že když se lidi venku nepostarají tak jsou neschopní. Nikdy neslevil ze svých nároků.*“

Respondentka 9 také zmínila, že kvůli nedostatku financí musela omezit kontakt s odsouzeným.

Respondent 9: „*Snažila jsem se s ním být v kontaktu. Psala jsem mu a jezdila na návštěvy i posílala balíky. Časem to ale postupně začalo vyprchávat. Nebyl na to čas a ani peníze.*“

Z této kategorie vyplývá, že výkon trestu jednoho z partnerů se rodinného žití bez pochyby dotkne i po finanční stránce. Partnerky se stávají samoživitelkami, a i když se odsouzený snaží rodinu z vězení finančně podporovat, tak to nestačí. Partnerky se také snaží, aby finanční problémy nepocítily jejich děti. Pouze jedno dítě si bylo vědomo finančních problémů a začalo finančně vypomáhat. Tento fakt může být ale také spojen s věkem daného dítěte. I samotný výkon trestu je pro rodinu finančně náročný. Rodina odsouzeného finančně podporuje a investuje peníze do komunikace s odsouzeným.

KATEGORIE SOCIÁLNÍ OKOLÍ

Do této kategorie spadají následující kódy: nálepka, podpora, negativní projevy, změna, vztahy s okolím

Kategorie sociální okolí je zaměřena na možné změny v projevech okolí před a po VTOS. Zaměřuje se jak na pohled samotného odsouzeného, tak i na jeho rodinu.

Všichni odsouzení respondenti vypověděli, že se ve svém okolí nesetkali s negativními projevy vůči své osobě z důvodu uvěznění. Naopak se setkali s podporou ze strany svého okolí.

Respondent 1: „*Musím říct, že mám asi štěstí, jakými lidmi jsem obklopen. Já osobně jsem se nesetkal s tím, že by mě někdo pomlouval nebo se ke mně choval nějak nepřátelsky. Celkově jsem se setkal spíš s podporou. Všichni mi fandili, ať to zvládnou a jsem brzo doma.*“

Respondent 5: „*Já jsem měl ze strany spousty lidí podporu. Ale zase určitě jsou lidi, kteří říkají dobře mu tak.*“

Respondent 8: „*Všichni byli dost překvapení, ale nemám pocit, že by se ke mně nebo k mé ženě chovali nějak špatně. Moji rodiče to nevzali moc dobře, nakonec se s tím ale smířili.*“

Respondent 5 také ale zmínil, že jeho okolí mělo také negativní poznámky vůči jeho osobě.

Respondent 5: „*Docházelo k šíření pomluv v okolí našeho bydliště.*“

Z pohledu partnerek docházelo k větší přítomnosti negativních projevů ze strany okolí.

Respondent 2: „*Na druhou stranu, třeba sousedé nereagovali moc dobře. Ke mně se v tu dobu chovali slušně, ale pak jsem se dozvěděla, že naši rodinu pomlouvali všude, kde mohli. Tohle moc příjemné nebylo.*“

Respondent 6: „*Nebylo to milé a příjemné období. Jezdili k nám policajti, to viděli sousedi.*“..... „*Ale zase jsem neměla pocit, že by mi někdo z rodiny nějak pomáhal. Nikdo nepřišel a nezeptal se, jestli něco nepotřebuju. Řekla bych, že měli přístup: chtěla si to, máš to, byla to tvoje volba.*“

Respondent 9: „*Všichni byli dost překvapení. A myslím si, že se okolí ode mě dost distancovalo.*“

Respondentka 6 a respondentka 9 zmiňují, že i je okolí zařadilo mezi jedince s kriminální pověstí.

Respondent 6: „*Všichni věděli, že je partner zavřenej, ale do té role kriminálního jsem byla pasovaná i já. A to už mi nikdo nikdy neodpáře*“

Respondent 9: „*Dostali jsme takovou tu nálepku, rodiny, kde je fotr v kriminále. Byla to ostuda.*“

Respondentka 2 uvádí, že se v tomto období ale setkala s pomocí ze strany rodiny.

Respondent 2: „*Musím říct, že celá naše rodina mi dávala podporu a všichni mi pomáhali.*“

Pohled dětí na jejich okolí v té době byl různý. Zatímco některé děti zaznamenaly, že tráví více času s prarodiči, jiné se chování okolí dozvěděli pouze z vyprávění a jiné zažilo jak podporu, ale také negativní chování od svého okolí.

Respondent 3: „V tu dobu jsme častěji jezdily se ségrou k babičce a dědovi. Nemyslím si, že se k nám někdo ošklivě choval, nebo tedy alespoň ne ke mně.“

Respondent 4: „Mamka si hodně volala s babičkou. A se ségrou jsme často k babičkám jezdily.“

Respondent 7: „V té době jsem se s tím, že je táta ve vězení svěřila pár kamarádkám. Z jejich strany jsem se setkala s podporou a porozuměním. Naopak ze strany rodiny jsem se s moc velkou podporou nesečkala. Abych uvedla nějaký příklad. Každý rok jsme 25. prosince jeli slavit Vánoce k dědovi a nevlastní babičce (otec ze strany matky). Každý rok jsme tam trávili několik hodin, večereli a předali si dárky. Ten rok, co byl táta pryč, se tohle nekonalo. Namísto toho proběhlo předání vánočních dáreků přes zavřenou branku. Nesmím zapomenout taky na “přející“ sousedy. Když byl táta pryč, tak si neodpustili urejpané otázky stylem: Kdepak je tvůj tatínek?. Nebylo to moc příjemné no.“

Respondent 10: „Byly tam dost vyostřené vztahy s prarodiči a asi možná se všemi. Já osobně jsem tohle moc nevnímala, ale máma mi to říkala.“

Všichni respondenti, kteří se s negativním projevem svého okolí nesečkali, svůj názor na okolí nezměnili a jsou s ním ve stálém kontaktu.

Respondent 1: „Řekl bych, že ne. Obklopuji se stále stejnými lidmi jako před tím.“

Respondent 5: „Můj názor se nezměnil. Já jsem naučený chápat slabiny lidského chování. Já jsem se tím vůbec nezabýval. Já jsem se už druhý den po výkonu choval tak, jako by se nic nestalo, a to přimělo i ostatní se ke mně chovat normálně.“

Respondent 8: „Ne ani ne. Rozhodně jsem o spousty lidí díky tomu přišel, ale chápu to. Byl jsem připraven na to, že si půjdu sednout, a že o některé lidi může přijít. S těmi, co mě ale neopustili, jsem v kontaktu pořád.“

Ostatní rodinní příslušníci vypověděli, že se jejich pohled na okolí nezměnil příliš zásadně. Respondenti, kteří se setkali s pomocí a oporou, jsou těmto lidem vděční. Vůči ostatním jsou více ostražití, ale dá se říct, že tyto respondenty chování jejich okolí příliš nezaskočilo.

Respondent 2: „No třeba na sousedy ano. Snažím se s nimi udržovat dobré vztahy, ale už jim tak nevěřím jako dřív. Na druhou stranu si neuvěřitelně vážím celé naší rodiny a budu jim nadosmrti vděčná za to, co pro nás udělali a jak mi pomohli.“

Respondent 3: „*Asi ani moc ne. Jsem více vděčná prarodičům za to, jak nám pomohli a pomáhají.*“

Respondent 6: „*Řekla bych, že ne. Vzhledem k tomu, že to nebyl jeho první výkon, jsem od nikoho nic nechtěla a neočekávala. Věděla jsem, že se podpory nedočkám.*“

Jedinou výjimkou je respondent 10, který uvedl, že díky této zkušenosti se celkově v lidech zklamal a má problém s důvěrou.

Respondent 10: „*V tu dobu jsem se hrozně v lidech zklamal. Řekl bych, že od té doby mám i problém lidem věřit.*“

Respondenti, kteří byli ve výkonu, uvedli, že se po propuštění k nim okolí chová stejně, jako před tím, než nastoupili do VTOS. S tím je spojena i skutečnost, že toto chování potvrdily i rodiny odsouzených.

Respondent 2: „*Lidé v sousedství se chovají, jako když o naší rodině nikdy špatně nemluvili. Nevím, třeba se za to stydí.*“

Respondent 7: „*Jo jakoby všechny ty zlé úšklebky a urážky zmizely. Jako by je nikdy neřekli. Vlastně se všichni chovají tak, jako když nám celou dobu byli oporou.*“

Dvě partnerky odsouzeného uvedly, že se změnou chování svého okolí se setkaly až v momentě, kdy došlo k odloučení od vězněného partnera.

Respondent 6: „*Já bych řekla, že se lidé ke mně začali chovat jinak, až vlastně v posledních dvou letech, když jsem partnera opustila.*“

Respondent 9: „*Mám pocit, že mě v poslední době okolí začínat opět přijímat. Ale díky tomu, že jsem opustila manžela.*“

Se shrnutím této kategorie autorka musí konstatovat, že je mile překvapena tím, že jedinci, kteří byli ve VTOS, obdrželi podporu a soucit ze strany svého okolí, na rozdíl od osob jim blízkých. Bylo zarážející zjistit, že pouze jedna rodina ze tří měla podporu od svého okolí. Autorku ještě více překvapila skutečnost, že okolí, které nevyjádřilo podporu těmto dvěma rodinám, byla i širší rodina. Za mile překvapující autorka považuje to, že rodiny nemají svému okolí za zlé, jaký postoj k nim v minulosti zaujali a se svým okolím se snaží nadále vycházet v dobrém.

5.7. Shrnutí výsledků empirického šetření

Empirické šetření bylo směřováno ke zjištění aspektů, které mohou, jakkoliv ovlivnit chod rodiny s vězněným jedincem. Cílem tak bylo zjistit možné dopady na tyto rodiny. Výzkum probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů, kterých se celkem zúčastnilo deset respondentů.

Odpověď na první výzkumnou otázku se dozvídáme v první kategorii: *Mezilidské vztahy a komunikace*. Všichni dotazovaní respondenti uvedli, že před uvězněním (respondenta samotného, nebo osoby jemu blízké) byly mezilidské vztahy mezi rodinnými příslušníky v pořádku a kladné. Všechny dotazované rodiny připravovaly své členy na skutečnost, že jim osoba blízká nastoupí do VTOS. Rodiny o této skutečnosti hovořily a připravovaly se na to. I dětem byl sdělen fakt, že jejich otec odejde a všem bylo sděleno, že nastoupí do vězení.

V rámci udržení mezilidských vztahů probíhala mezi všemi členy rodiny a odsouzeným komunikace, a to ve všech dotazovaných rodinách. U všech probíhala komunikace v podobě dopisů, balíčků, návštěv, u některých i telefonátů. Žádné z dotazovaných dětí nevedlo, že by se jeho vztah s odsouzeným otcem zhoršil, anebo byl nějakým způsobem zásadně poznamenán. Ve všech rodinách se také zlepšil vztah dítěte a matky. Více negativně však byly poznamenány vztahy mezi partnery samotnými. Ve dvou ze tří rodin došlo k rozpadu partnerského/manželského soužití, tedy u respondenta 5, respondenta 6, respondenta 8 a respondenta 9. V těchto rodinách došlo díky výkonu trestu jednoho z partnerů k nenávratnému poškození partnerských vztahů. U třetí rodiny došlo naopak ke zpevnění a stmelení mezilidských vztahů mezi partnery, tedy mezi respondentem 1 a respondentem 2.

Z tohoto vyplývá, že k největšímu narušení mezilidských vztahů dochází právě mezi partnery. Naopak vztahy mezi rodiči a jejich potomky se zesilují. Mezi matkami a dětmi došlo k upevnění jejich vztahů. Docházelo k většímu porozumění a vzájemné podpoře v nelehkém období. Vztahy dětí k otcům jsou nyní silnější než před otcovým odchodem do VTOS. Děti si více váží společně tráveného času s otcem a neprojevují se u nich negativní projevy vůči otcům.

Na druhou výzkumnou otázku lze najít odpověď hned v několika kategoriích. Z kategorie *Chod rodiny a vliv na rodinu* vyplývá, že všichni uvěznění respondenti vnímají své dočasné odloučení jako devastující právě na chod domácnosti. Shodují se na tom, že jejich nepřítomnost jakožto mužského elementu musela chod rodiny bezpochyby narušit a mít tak na rodinu tvrdý dopad. Pouze jedna partnerka, respondent 2, s tímto tvrzením v takové míře souhlasila. Zbylé dvě, respondent 6 a respondent 9, konstatovaly ztížení chodu domácnosti, avšak zmínily také fakt, že se chod rodiny nezměnil až v takové míře. Partnerky se shodly na tom, že situace byla ztížena hlavně díky chybějícím financím. Jinak si ze situací partnerovy nepřítomnosti zvládly obstojně poradit.

To, že se partnerky snažily dělat maximum pro to, aby vzniklá situace nebyla viditelná na chodu domácnosti, značí i fakt, že většina dětských respondentů konstatovala, že silnou změnu v chodu domácnosti nezaznamenaly. Děti si byly vědomy nepřítomnosti otce a skutečnosti, že nyní vykonává všechno matka. Jejich žití to ale nepoznamenalo. Pouze jedno dítě, respondent 10, uvedlo, že v období, kdy byl otec pryč, si našlo samo brigádu, aby finančně podpořilo chod domácnosti. Děti také uvedly, že v tomto období začaly více pomáhat svým matkám formou např. výpomocí s úkoly mladší sestře.

Všichni dotazovaní respondenti se shodli na tom, že se odsouzení v průběhu jejich VTOS snažili podílet na výchově svých dětí, a to v rámci jejich omezených možností. Výchova ze strany uvězněných otců probíhala formou dopisů nebo přímo v průběhu vězeňských návštěv.

Zajímavým zjištěním bylo, že ani jeden odsouzený si nebyl vědom skutečnosti, že se v době jeho nepřítomnosti u některých rodinných členů projeví jisté rizikové faktory. Někteří odsouzení konstatovali, že zajisté rodina strádala po psychické stránce a projevil se u nich smutek a stesk. Jiní si nebyli vědomi vůbec ničeho. U některých rodinných příslušníků se projevil rapidní úbytek na váze, problémy se spánkem, stres, vzdorování, deprese, jeden respondent začal kouřit.

Autorka této práce byla překvapena zjištěním, že odsouzení měli skoro nulový přehled o tom, jak negativně může jejich nepřítomnost působit nejen na chod rodiny, ale také na její jednotlivé členy. I přes skutečnost, že se u některých partnerek projevíly

rizikové faktory, byly naplno schopné plnit veškeré potřeby pro plnohodnotný chod rodiny. Z toho, jakou partnerky odsouzených měly úspěšnost, vyplývá i skutečnost, že skoro všechny dotazované děti nezaznamenaly zásadní zásah a změnu v chodu domácnosti. Naopak všichni odsouzení se domnívali, že jejich pobyt ve vězení měl na chod rodiny skoro až devastující dopad.

Další odpovědi na druhou výzkumnou otázku vyplývají z kategorie *Finance*. Všichni dotazovaní odsouzení a jejich partnerky uvedli, že se finanční situace rodiny zhoršila. Partnerky uvedly, že v důsledku této situace musely trávit více času v zaměstnání nebo si najít ještě další zdroj příjmu financí. Pouze jeden odsouzený, respondent 1, zasílal domů finance, které vydělal v průběhu svého VTOS a snažil se tak rodinu podporovat. Děti se zmínily, že jejich matka chodila více do práce. Avšak většina dětí sdělila, že finanční nedostatek osobně nijak nepocítily. Jak již bylo zmíněno výše, pouze jedno dítě zmínilo finanční problémy a následnou podporu této situace v podobě své brigády. Zajímavé zjištění také bylo, že sám výkon trestu jednoho člena rodiny je velikou finanční zátěží pro rodinu. Tento fakt uvedly dvě partnerky, respondent 6 a respondent 9.

Odsouzení jednoho z partnerů má tedy bez pochyby negativní dopad na rodinu. Jak z šetření vyplývá, partnerky finančně strádají, a v důsledku toho dochází k větší pracovní vytíženosti. I samotný pobyt člena rodiny ve vězení danou rodinu měsíčně stojí jistý finanční obnos a většina odsouzených se nesnaží rodinu finančně podporovat.

Poslední kategorie *Sociální okolí* se pojí se třetí výzkumnou otázkou. Dopad na rodinu v momentě, kdy je jeden její člen ve VTOS, se může objevit také ve společenském začlenění rodiny. Všichni odsouzení respondenti vypověděli, že oni osobně se s negativní reakcí svého okolí nesečkali. Pouze jeden odsouzený respondent, respondent 5, si byl vědom toho, že tyto negativní reakce postihly jeho rodinu. Na druhou stranu všechny partnerky uvedly, že se v té době setkaly pomluvami ze strany svého okolí. Dvě partnerky, respondent 6 a respondent 9, také vnímají to, že odsouzení jejich partnera poznamenalo i jejich osobu, a to ve smyslu pohledu společnosti na jejich osobu. Velice nemilé zjištění byla skutečnost, že pouze jedna rodina se setkala s oporou ze strany širší rodiny, konkrétně ze strany prarodičů. Ti vypomáhali s hlídáním dětí a poskytovali psychickou podporu. Děti z této rodiny, respondent 3 a respondent 4,

zmínily, že v tomto období trávily více času u prarodičů než obvykleji. Ostatní děti zaznamenaly negativní projevy vůči jejich rodině ze strany okolí, například ze strany sousedů.

Značná část dotazovaných také uvedla, že po návratu osoby z VTOS se jejich okolí projevovalo zcela přátelsky a vlídně. Značná část respondentů, kteří se setkali s negativním projevem svého okolí, konstatovala, že se s okolím v současné době snaží vycházet a zůstávat v kontaktu. Obě partnerky, respondent 6 a respondent 9, u kterých došlo k rozpadu vztahu s partnerem, uvedly, že se jejich vztah s okolím zlepšil právě v momentě, kdy došlo k odloučení od partnera.

Bylo zajímavé zjištění, že zatímco odsouzení nezaznamenali narušení vztahu se svým okolím v průběhu VTOS či po jeho ukončení, tak právě rodiny odsouzeného tuto zajisté nemilou zkušenost získaly. Také bylo zarážející, že se pouze jedna rodina setkala s podporou a pomocí ze strany širší rodiny v tomto období. Ostatní rodiny se bohužel nesetkaly s žádnou podporou, a to jak ze strany širší rodiny, přátel či sousedů. Vztahy s osobami, které rodinám nepodaly pomocnou ruku, nebo jim dokonce přitěžovaly, nebyly zcela zpřetrhány, spíše se udržují na rovině respektu a slušnosti. K narušení vztahů ale zajisté došlo.

Závěr

V teoretické části autorka charakterizovala všechny pojmy, které jsou ve spojení s rodinou a výkonem trestu odnětí svobody. Popis programů zacházení a možných způsobů komunikace mezi odsouzeným a rodinou nastiňuje možnost udržitelnosti kladných mezilidských vztahů v rámci zachování dané rodiny. Část teoretické práce, ve které jsou uvedeny možné dopady na partnerku a dítě odsouzeného, je stěžejním bodem pro empirické šetření. Cílem bakalářské práce bylo zjistit a popsat možné dopady na rodinu, které mohou nastat v případě, kdy jeden z rodinných členů je ve výkonu trestu odnětí svobody.

Z výzkumného šetření vyplynulo, že dopady na rodinu se projevují v rovině vzájemných mezilidských vztahů, na chodu domácnosti dané rodiny a v rámci sociálního kolektivu rodiny. Z výsledků vyplynulo, že v rámci mezilidských vztahů může docházet k dopadům pozitivním i negativním. Pozitivní dopady se projevují stmelěním rodiny a vděčností za společně trávený čas. V případě negativních dopadů v této oblasti dochází naopak k narušení vztahů, někdy může dojít až k rozpadu některých rodinných pout. Dopady na chod domácnosti se projevovaly především na finanční situaci rodiny. Rodina nebyla již tak finančně zabezpečena jako dříve, a tak docházelo k vysokému pracovnímu nasazení a zatížení. Poslední oblast je zaměřena na dopady v rámci sociálního kolektivu. Tyto dopady mohou být opět rozděleny na kladné a záporné. V kladných dopadech se rodině dostává podpora a pomoc ze strany okolí. V opačném případě dochází k odloučení. Okolí se k dané rodině chová distančně. Často také dochází ze strany okolí k šíření pomluv o rodině. Je tedy patrné, že odsouzení jednoho rodinného člena má zcela nepochybně veliký dopad na jeho rodinu, a to v rámci různých oblastí. Cíl této práce byl tedy dle autorčina pohledu naplněn.

Tato práce by mohla být nadále rozšířena o pohledy dalších členů širší rodiny na tuto problematiku. Zajímavé by zcela jistě byly názory rodičů odsouzeného jedince. Zajisté by šel výzkum rozšířit i o názory odborných pracovníků z prostředí vězeňství. Tato bakalářská práce by zcela jistě mohla být využita k dalším výzkumným činnostem v oblasti sociologie, sociální pedagogiky nebo postpenitenciární péče. Ve všech těchto oblastech je tato práce uchopitelná.

Zdroje

ČÁBALOVÁ, Dagmar, 2011. *Pedagogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2993-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN isbn978-80-7380-138-0.

FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-722-9.

FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Základy speciální pedagogiky*. V Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2007. ISBN isbn978-80-7044-855-7.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. ISBN 80-86708-30-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HURNÍKOVÁ, Květa, Karla KONČEKOVÁ KVARDOVÁ a Simona DOSTÁLOVÁ. *Základy pedagogiky: studijní opora pro kombinovanou formu studia*. Ostrava: Obchodní akademie a Vyšší odborná škola sociální Ostrava-Mariánské Hory, 2011. ISBN 978-80-87540-33-6.

KANTOROVÁ, Jana a Helena GRECMANOVÁ, 2008. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex. Vzdělávání. ISBN 978-80-7409-024-0.

KOLÁŘ, Zdeněk a Alena VALIŠOVÁ, 2009. *Analýza vyučování*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2857-5.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 216 s. ISBN 978-80-262-0643-9.

LOUCKS, Nancy. Prison Without Bars: The Experiences of Families Affected by Imprisonment. In Brief 1. Edingburgh: Families Outside, 2005. [online]. [cit.2021-02-06]: Dostupné z <https://www.familiesoutside.org.uk/content/uploads/2011/02/prison-without-bars.pdf>

MALACH, Josef. *Teorie metodiky výchovy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.

MATOUŠEK, O., Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, s. r. o. ISBN 978-80-7367-739-8

MATĚJČEK, Z., *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: SPN, 1992. ISBN : 80-04-25236-2

MAXWELL (2005) in ŠVARŤÍČEK, R., ŠEDOVÁ K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN isbn80-247-1362-4.

MOTEJL, Otakar. *Vězeňství*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2010., 336str., ISBN 978-80-7357-606-6.

MURRAY, Joseph. The effects of imprisonment on families and children of prisoners. In: Liebling, Alison and Maruna, Shadd, eds. *The effects of imprisonment*.p. 442 – 462. 2005. [online]. [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: https://www.academia.edu/653783/The_effects_of_imprisonment_on_families_and_children_of_prisoners

MURRAY, Joseph, FARRINGTON, David P. The Effects of Parental Imprisonment on Children. *Crime and Justice*, volume 37, n. 1. [online] 2008 [cit. 2021-02-06].

Dostupné

Z:

https://www.researchgate.net/publication/262800518_The_Effects_of_Parental_Imprisonment_on_Children

MÜHLPACHR, Pavel, ed. *Sociální inkluze v prostředí biodromální speciální pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-4951-2.

NAVRÁTIL, Pavel, *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, Vyd-1., 2003. 223 s. ISBN 80-7178-741-8

PAŘÍZEK, Vlastimil. *Základy obecné pedagogiky*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1996.

PÁVKOVÁ, Jiřina. *Průvodce studiem oboru Pedagogika volného času*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-757-8.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

ROZSYPALOVÁ, Marie, Alena MELLANOVÁ a Věra ČECHOVÁ. *Psychologie a pedagogika I: pro střední zdravotnické školy*. Praha: Informatorium, 2003. ISBN 80-7333-014-8.

SINGLY, Francois de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 127 s. ISBN 80-7178-249-1

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-287-6.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. II. Díl, Teorie a praxe zacházení s vězněným*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-204-3.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. SCAN. ISBN 80-85834-60-x.

STŘELEČEK, S., MARÁDOVÁ, E., MARHOUNOVÁ, J., ŘEHULKA, E. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Dotisk 1. vyd., Praha: FORTUNA, 1992. 160 s. ISBN 80-85298-84-8.

ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN isbn978-80-7367-313-0.

VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7315-166-9

WILLIAMS, Kim, PAPADOPOULOU Vea, BOOTH, Natalie. Prisoners' childhood and family backgrounds [online]. 2012, 38 s. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/278837/prisoners-childhood-family-backgrounds.pdf

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. [online] 1999 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169#cast1>.

Vězeňská služba České republiky, Rychlá fakta – Generální ředitelství. *Generální ředitelství – Vězeňská služba České republiky – Generální ředitelství* [online]. Copyright © 2021 [cit. 10.03.2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/informacni-servis/rychla-fakta/>

Vězeňská služba České republiky, Základní informace – Generální ředitelství. *Generální ředitelství – Vězeňská služba České republiky – Generální ředitelství* [online]. Copyright © 2021 Vězeňská služba České republiky [cit. 10.03.2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/o-nas/zakladni-informace/>

VÍTKOVÁ, Marie, ed. *Otázky speciálně pedagogického poradenství: základy, teorie, praxe : učební text k projektu "Integrované poradenství pro znevýhodněné osoby na trhu práce v kontextu národní a evropské spolupráce"*. Brno: MSD, 2003. ISBN 80-86633-08-x.

ZAPLETAL, Ladislav a Tomáš JILČÍK. Sociologie I.: vybrané kapitoly ze základů sociologie a demografie. Brno: Institut mezioborových studií, 2003.

Seznam použitých zkratk

Dle	Podle
VTOS	Výkon trestu odnětí svobody

Seznam příloh

Příloha A – Plán otázek na rozhovor s respondentem

Příloha B – Ukázka rozhovoru s respondentem

Příloha A

Tazatelská otázka 1: Kolik je Vám let?

Tazatelská otázka 2: Jaký je Váš vztah k odsouzenému?

Tazatelská otázka 3: Kolik Vám bylo let, když Vám osoba blízká nastoupila do výkonu trestu?

Tazatelská otázka 4: Za jakých okolností nastupovala Vám osoba blízká do výkonu trestu?

Tazatelská otázka 5: Jakým průběh měla příprava rodiny na výkon trestu jednoho z jejich členů?

Tazatelská otázka 6: Jaké byly Vaše mezilidské vztahy v rodině před průběhem výkonu trestu?

Tazatelská otázka 7: Jak vnímáte nyní mezilidské vztahy ve Vaší rodině?

Tazatelská otázka 8: Ovlivnil výkon trestu, jakkoliv vztahy mezi Vámi a odsouzeným?

Tazatelská otázka 9: Jakým způsobem jste vnímala dočasné odloučení od odsouzeného?

Tazatelská otázka 10: Probíhal mezi Vámi a odsouzeným nějaký druh komunikace?

Jestli ano jaký a popřípadě jak často?

Tazatelská otázka 11: Měl výkon trestu nějaký dopad na chod vaší rodiny? Popřípadě jaký?

Tazatelská otázka 12: Zapojil se odsouzený v průběhu výkonu trestu do výchovy nebo do chodu rodiny? Pokud ano, jakým způsobem?

Tazatelská otázka 13: Podepsal se výkon trestu nějakým způsobem na finanční situaci rodin?

Tazatelská otázka 14: Projevily se u některých rodinných členů nějaké rizikové faktory či nežádoucí chování?

Tazatelská otázka 15: Jakým způsobem se projevilo Vaše okolí po zjištění existence kriminálního chování ve vaší rodině?

Tazatelská otázka 16: Změnil se určitým způsobem Váš názor na okolí Vaší rodiny po výkonu trestu Vám osoby blízké?

Tazatelská otázka 17: Máte pocit, že se k Vám okolí Vaší rodiny chová nyní momentálně jinak, než když byla Vám osoba blízká ve výkonu trestu?

Tazatelská otázka 18: Změnil se nějakým způsobem Váš rodinný život po výkonu trestu Vám osoby blízké?

Tazatelská otázka 1: Kolik je Vám let?

Momentálně 24.

Tazatelská otázka 2: Jaký je Váš vztah k odsouzenému?

Je to můj otec.

Tazatelská otázka 3: Kolik Vám bylo let, když Vám osoba blízká nastoupila do výkonu trestu?

Bylo mi 16.

Tazatelská otázka 4: Za jakých okolností nastupovala Vám osoba blízká do výkonu trestu?

Byl to den jako každý jiný, až na to, že jsme tátu vezli na nástup do vězení. Ráno jsme se vzbudili, posnídali a jeli jsme. Jela jsem já, mamka, táta a byla tam s námi také babička, tátova maminka. Když jsme tam přijeli rozloučili jsme se a já s babičkou čekala v autě. Mamka šla doprovodit tátu k bráně. Víc si asi nepamatuju, jenom vím, že to bylo hodně emotivní.

Tazatelská otázka 5: Jakým průběh měla příprava rodiny na výkon trestu jednoho z jejich členů?

Dost se semnou o tom rodiče bavili. Popisovali mi, proč a kam táta odchází. Táta mi sdělil, jak by byl rád, aby to doma probíhalo, když tam nebude. Mě osobně na to připravovali.

Tazatelská otázka 6: Jaké byly Vaše mezilidské vztahy v rodině před průběhem výkonu trestu?

Řekla bych, že jsme spolu vždycky dobře vycházeli. Jestli byly někdy nějaké problémy, tak si myslím, že se vždy vyřešily.

Tazatelská otázka 7: Jak vnímáte nyní mezilidské vztahy ve Vaší rodině?

Všichni se spolu snaží v dobrém vycházet. Některé vztahy se sice pozměnily, ale myslím si, že se snaží všichni spolu v dobrém vycházet. Také si, ale myslím, že to, že byl táta pryč některé vztahy naopak posílilo. Třeba můj vztah s matkou se zlepšil.

Tazatelská otázka 8: Ovlivnil výkon trestu, jakkoliv vztahy mezi Vámi a odsouzeným?

Asi ano. Více si vážím chviliek, které s ním můžu trávit. Na druhou stranu si vnímám některé jeho počiny, třeba i to, že měl takové chování, které ho dovedlo do vězení, jako sobecké vůči rodině.

Tazatelská otázka 9: Jakým způsobem jste vnímala dočasné odloučení od odsouzeného?

Byla to celkově změna. V období, když byl pryč jsem byla přes týden na internátu a jezdila domů na víkendy. Tátu jsem pro změnu neviděla každý víkend, ale jednou za čtrnáct dní. Nebyla možnost mu zatelefonovat a mluvit s ním pokaždé, když jsem chtěla. Chyběl mi, ale jsem ráda, že jsem s ním mohla zůstat alespoň v nějakém kontaktu.

Tazatelská otázka 10: Probíhal mezi Vámi a odsouzeným nějaký druh komunikace? Jestli ano jaký a popřípadě jak často?

Jezdili jsme za ním na návštěvy. Ty byly dost často. Tam jsme si vždy povídali a bylo to fajn. Dopisů jsme si napsali jen pár, dohromady asi pět. Jinak jsem s ním nekomunikovala.

Tazatelská otázka 11: Měl výkon trestu nějaký dopad na chod vaší rodiny? Popřípadě jaký?

O všechno se v té době starala máma. Projevilo se to v každém detailu. Na intr jsem jezdila každou neděli a táta mě vždy vozil na vlak. V tu dobu to musela dělat máma. Máma dělala vše pro to, abych to, že je táta pryč nijak nepocítila. Dělala maximum pro to, abych byla šťastná. A myslím si, že se jí to dařilo skvěle.

Tazatelská otázka 12: Zapojil se odsouzený v průběhu výkonu trestu do výchovy nebo do chodu rodiny? Pokud ano, jakým způsobem?

Kladl mi na srdce ať pomáhám mámě, ať jí moc neštvu a ať chodím do školy. Říkal mi to před tím, než odešel a opakoval pokaždé, když jsme se viděli na návštěvě.

Tazatelská otázka 13: Podepsal se výkon trestu nějakým způsobem na finanční situaci rodin?

Já osobně jsem nikdy nepocítila, když byl táta pryč, že by nějak chyběly nebo nebyly peníze. Asi to bylo tím, že máma byla od rána do noci v práci a snažila se o nás postarat.

Tazatelská otázka 14: Projevily se u některých rodinných členů nějaké rizikové faktory či nežádoucí chování?

No já osobně jsem v tu dobu měla období rebelie, kdy jsem začala kouřit. Máma v té době, kdy byl táta pryč, byla pod hrozným stresem. Opravdu mizela před očima. Jenom pro představu máma měří okolo 175 cm a v té době vážila okolo 50 kg. Celkově byla hrozně vyčerpaná.

Tazatelská otázka 15: Jakým způsobem se projevilo Vaše okolí po zjištění existence kriminálního chování ve vaší rodině?

V té době jsem se s tím, že je táta ve vězení svěřila pár kamarádkám. Z jejich strany jsem se setkala s podporou a porozuměním. Naopak ze strany rodiny jsem se s moc velkou podporou nesečkala. Abych uvedla nějaký příklad. Každý rok jsme 25. prosince jeli slavit Vánoce k dědovi a nevlastní babičce (otec ze strany matky). Každý rok jsme tam trávili několik hodin, večeřeli a předali si dárky. Ten rok, co byl táta pryč se tohle nekonalo. Namísto toho proběhlo předání vánočních dáreků přes zavřenou branku.

Nesmím zapomenou taky na "přející" sousedy. Když byl táta pryč, tak si neodpustili urejpané otázky stylem: Kdepak je tvůj tatínek?. Nebylo to moc příjemné no

Tazatelská otázka 16: Změnil se určitým způsobem Váš názor na okolí Vaší rodiny po výkonu trestu Vám osoby blízké?

No o našich sousedech jsem si vždycky myslela své a na ty se můj názor nezměnil. Byla a pořád trochu jsem rozpačitá z toho, jak se ke mně, k mámě a bráchovi zachovali. Jsou určité věci, které si v sobě z té doby nesu a nevím, zda budu možná jim to někdy odpustit.

Tazatelská otázka 17: Máte pocit, že se k Vám okolí Vaší rodiny chová nyní momentálně jinak, než když byla Vám osoba blízká ve výkonu trestu?

Jo jakoby všechny ty zlé úšklebky a urážky zmizely. Jako by je nikdy neřekli. Vlastně se všichni chovají tak, jako když nám celou dobu byli oporou.

Tazatelská otázka 18: Změnil se nějakým způsobem Váš rodinný život po výkonu trestu Vám osoby blízké?

Nemyslím si. V momentě, kdy tátu pustili se všechno vrátilo do starých kolejí.

Postupem času se ale ukázalo, že to, že byl táta pryč ovlivnilo jeho vztah s mamkou.

Nevím, co přesně byl ten důvod, že se jejich cesty rozešly, ale dopadlo to tak.